

Identifikacija entitet in odnosov med entitetama delo in izrazna oblika v bibliografskih zapisih v podatkovni zbirki COBIB

Identification of entities and relationships between the entities of work and expression in bibliographic records in the COBIB database

Irena Kavčič, Suzana Šulek

Oddano: 7. 4. 2017 – Sprejeto: 11. 5. 2017

1.01 Izvirni znanstveni članek
1.01 Original scientific article
UDK 025.3

Izvleček

Namen, zasnova: Namen prispevka je v obstoječih bibliografskih zapisih identificirati bibliografske odnose ter ugotoviti, ali podatki v zapisih zadostujejo, da uporabnik najde sorodna dela, izrazne oblike in pojavne oblike in ali ti podatki omogočajo njihovo avtomatsko povezovanje. Upoštevali smo odnose, ki so opisani v študiji *Funkcionalne zahteve za bibliografske zapise* (angl. *Functional requirements for bibliographic records – FRBR*), osredotočili pa smo se na odnose med deli in med izraznimi oblikami. Opozorili smo tudi na nedoslednosti pri navajanju bibliografskih podatkov, ki otežujejo frbrizacijo¹ kataloga, uporabniku pa iskanje sorodnih del.

¹ V slovenski strokovni literaturi se uporablja tako oblika z angleško kot s slovensko osnovo, tj. *frbrizacija* oziroma *fbzacija*. Pravopis sicer uči, da tvorjenke s kratico zapisujemo z velikimi črkami, sledi pa mu obrazilo z malimi črkami za vezajem; a tovrstnih zapisov je manj, če sledi kratici več kot le obrazilo oziroma končnica, kakor je to v primeru *frbrizacije* oziroma *fbzacije*. V jezikovni praksi se črkovalne kratice že pojavljajo zapisane z malimi črkami in tako prehajajo med navadno besedje. V pričujočem članku smo zato upoštevali terminološko načelo ustaljenosti (največkrat se v virih pojavlja oblika z angleško osnovo) in dejstvo, da je oblika z angleško osnovo lažje izgovorljiva; uporabili smo obliko z angleško osnovo in zapis z malimi črkami, tj. *frbrizacija*.

Metodologija/pristop: Za posamezne vrste odnosov smo poiskali primere, ki ponazarjajo trenutno naravo zapisovanja bibliografskih podatkov in posledice takega zapisovanja (v podatkovnih zbirkah COBIB in NUK ter v segmentu katalogizacije programa COBISS3). Za prikaz nekaterih odnosov smo uporabili znana dela in potem poskusili najti sorodna dela, pri nekaterih odnosih pa smo uporabili primere, na katere smo naleteli ob vsakdanjem delu.

Analiza/rezultati: Analiza je pokazala, da podatki v bibliografskih zapisih uporabnikom v nekaterih primerih sicer omogočajo identifikacijo odnosov s sorodnimi deli, vendar le deloma omogočajo avtomatsko povezovanje zapisov za sorodna dela. Ob doslednejšem navajanju podatkov in upoštevanju katalogizacijskih pravil bi bili rezultati lahko precej boljši, bo pa treba uvesti sodobnejša katalogizacijska pravila, ki bodo omogočala navajanje podatkov na ustrežnejši način oziroma na tak način, da bo omogočeno avtomatsko povezovanje zapisov za sorodna dela.

Omejitve raziskave: Omejili smo se na monografske publikacije (podatkovna zbirka COBIB vsebuje bibliografske zapise za različne vrste gradiva) in na odnose med deli in med izraznimi oblikami (model FRBR obravnava precej več odnosov, ki obstajajo med posameznimi entitetami); vseh vrst gradiva in vseh odnosov, predstavljenih v FRBR, v enem prispevku ni mogoče obravnavati.

Izvirnost/uporabnost raziskave: Ob pregledu podatkov v izbranih bibliografskih zapisih smo odkrili razloge za težave pri identifikaciji odnosov v zapisih in pri povezovanju zapisov za sorodna dela ter predlagali dopolnitve in spremembe formata COMARC in katalogizacijskih pravil, ki bi omogočale uporabniku, da v podatkovni zbirki COBIB najde sorodna dela.

Ključne besede: *identifikacija bibliografskih odnosov, delo, izrazna oblika, sorodna dela, podatkovna zbirka COBIB, FRBR*

Abstract

Purpose/concept: The purpose of the article is to identify bibliographic relationships in present bibliographic records and to determine if the data available in the bibliographic records is sufficient for a user to identify related works, expressions and manifestations, and if the automated connection based on the information contained in those records is possible. The relationships considered were those described in the study Functional requirements for bibliographic records (FRBR); of these relationships we focused on relationships among works and expressions. Furthermore, the article also points out the inconsistency of bibliographic data which makes it difficult to FRBRize a catalogue, while a user has difficulties in retrieving related works.

Methodology/approach: Examples for individual types of relationships were found; the examples represent the current nature of recording bibliographic data and the consequences of such recording (in COBIB database, the database of the National and University Library of Slovenia, and in the cataloguing segment of COBISS3 programme). To illustrate the relationships we used some well-known works and then tried to find related works, while some relationships were illustrated through examples we encountered in our everyday work.

Analysis/results: The analysis showed that in some cases the data in bibliographic records allows users to identify relationships with related works, while the automated connection of related works is only partially possible. More consistent bibliographic data and more uniform consideration of cataloguing rules could give much better results, however, new and updated cataloguing rules should be introduced that would allow more appropriate use of bibliographic data in order to enable automated connection for related works.

Research limits: The research was limited to monographic publications (COBIB database comprises bibliographic records covering different types of publications) and to relationships among works and expressions (the FRBR model covers many more relationships that exist among individual entities); it is not possible to show all types of publications and all FRBR relationships in one article.

Originality/practical implications: The examination of the selected bibliographic records revealed why it is difficult to identify relationships in the records and connect the records for related works. We proposed some updates and changes of COMARC and of cataloguing rules that would allow a user to find related works in the COBIB database.

Keywords: *identification of bibliographic relationships, work, expression, related works, COBIB database, FRBR*

1 Uvod

Na področju katalogizacijske teorije in prakse na mednarodni ravni izstopajo trije dogodki: prvi dogodek je konferenca v Parizu leta 1961, rezultat katere so bila t. i. *pariška načela*; drugi dogodek je mednarodno srečanje katalogizacijskih strokovnjakov v Kopenhagnu leta 1969, kjer so sprejeli sklep o pripravi mednarodnih standardov za bibliografski opis knjižničnega gradiva; tretji dogodek pa je Seminar o bibliografskih zapisih v Stockholmu leta 1990, na katerem je bil med drugim sprejet sklep o pripravi študije, ki naj bi določila funkcionalne zahteve za bibliografske zapise. Končno poročilo te Ifline študije je bilo sprejeto leta 1997 in objavljeno naslednje leto. Dokument je po svetu znan pod kratico FRBR. Model FRBR je upoštevan v dveh katalogizacijskih pravilnikih, italijanskem pravilniku *Regole italiane di catalogazione* (REICAT), objavljenem leta 2009, in mednarodnem katalogizacijskem standardu: *Resource description and access* (RDA),² objavljenem leta 2010. FRBR je eden od treh Iflinih konceptualnih modelov,³ ki so bili leta 2016 harmonizirani v model *IFLA library reference model* (IFLA LRM), v prispevku pa se bomo osredotočili na že uveljavljeni model FRBR.⁴

² RDA je naslednik angloameriških katalogizacijskih pravil (*Anglo-American cataloguing rules*, 2nd edition –AACR2), v uporabi je tudi zunaj angleškega govornega področja.

³ Druga dva Iflina modela sta FRAD (*Functional requirements for authority data*) in FRASD (*Functional requirements for subject authority data*).

⁴ V času nastanka prispevka združeni model IFLA LRM še ni objavljen.

1.1 Študija in model FRBR

Iflina študija o funkcionalnih zahtevah za bibliografske zapise je rezultat enega od devetih sklepov Seminarja o bibliografskih zapisih v Stockholmu leta 1990, ki naroča študijo, katere namen je »z jasno definiranimi izrazi opisati funkcije, ki jih omogoča bibliografski zapis glede na različnost medijev, uporabe in potreb uporabnikov. Študija naj razišče celotni obseg funkcij bibliografskega zapisa v najširšem smislu, tj. zapisa, ki obsega bibliografski opis, iskalne elemente (ime-na, naslove, predmetne oznake itn.), ostale razvrstitvene elemente (klasifikacija itn.) in anotacije« (Funkcionalne zahteve za bibliografske zapise, 2000, str. 12). V okviru študije naj bi tudi ugotovili, katere podatke naj vsebuje bibliografski zapis in na kakšen način naj ustreza potrebam uporabnikov, ter določili osnovni obseg podatkov za nacionalne bibliografske zapise, tako da bi nacionalnim bibliografskim ustanovam omogočili izdelavo manj obsežnih zapisov (in s tem zmanjšanje stroškov za katalogizacijo), uporabnikom pa zagotovili bistvene podatke. Poročilo je izšlo leta 1998 pod naslovom *Functional requirements for bibliographic records: final report*.

V študiji je bila uporabljena metodologija, ki je bila razvita za konceptualne modele relacijskih podatkovnih zbirk. Najprej so določili entitete, opisali odnose med njimi, nato pa identificirali njihove značilnosti oziroma attribute. Vsakemu atributu in vsakemu odnosu⁵ so določili pomembnost glede na entiteto, ki uporabnika zanima, in glede na štiri osnovne postopke, ki jih uporabniki izvajajo pri iskanju in uporabi nacionalnih bibliografij in knjižničnih katalogov (najdenje oziroma priklic, identifikacija, izbira in pridobitev).

Entitete modela FRBR so razdeljene v tri skupine. Prva skupina obsega entitete, ki so proizvod intelektualnega ali umetniškega truda (*delo, izrazna oblika, pojavna oblika in enota*); druga skupina obsega entitete, ki nosijo odgovornost za vsebino, izdelavo in distribucijo ali skrbništvo za omenjene proizvode (*oseba in korporacija*); tretja skupina pa obsega entitete, ki so teme intelektualnega ali umetniškega truda (*pojem, predmet, dogodek in kraj*).

Na vsako entiteto v modelu se nanaša skupina značilnosti ali atributov, ki »služijo uporabnikom pri oblikovanju poizvedb in pri tolmačenju zadetkov, ko iščejo informacije o določeni entiteti« (Funkcionalne zahteve za bibliografske zapise, 2000, str. 40).

⁵ Namesto izraza *odnosi* (angl. *relationships*) se v strokovni literaturi smiselno uporablja tudi izraza *relacije* oziroma *povezave*. V prispevku uporabljamo izraz *odnosi* (po slovenskem prevodu FRBR).

Odnosi služijo »kot posredniki za oris veznih členov med eno in drugo entiteto in s tem kot sredstvo, ki uporabniku pomaga, da se prebija skozi celotno bibliografijo, katalog ali bibliografsko podatkovno zbirko«; »v bibliografskem zapisu zagotavljajo dodatne podatke, ki uporabniku pomagajo povezati najdeno entiteto z drugimi sorodnimi entitetami« (Funkcionalne zahteve za bibliografske zapise, 2000, str. 63).

2 Bibliografski odnosi

Med prvimi teoretiki in raziskovalci na področju bibliografskih odnosov so predvsem Barbara B. Tillett, Richard P. Smiraglia in Sherry L. Vellucci. Bibliografski odnosi pa niso novost, omenjajo jih že Anthony Panizzi (1787–1879), vodilni angleški bibliotekar svojega časa, Charles A. Cutter (1837–1903), eden prvih pomembnih strokovnjakov za katalogizacijo, in kasneje Seymour Lubetzky (1898–2003), ki je veliko pisal o katalogizacijski praksi (vsi trije so pomembno prispevali k definiciji funkcije kataloga). Panizzi omenja odnose, ki obstajajo med različnimi izdajami določenega dela, kasneje Cutter poudarja »potrebo po ustvarjanju odnosov, ki bi omogočili povezavo del enega avtorja, predmeta ali literarne zvrsti«, Lubetzky pa ponovno oživi Panizzijev koncept in pravi, »da obstajajo odnosi med knjigo in delom, 'knjiga' je v tem primeru izraz za današnje poimenovanje izdaje« (Picco in Ortiz Repiso, 2012, str. 627).

Prvo podrobnejšo študijo o vrstah bibliografskih odnosov je pripravila Barbara B. Tillett, ki je v svoji doktorski disertaciji (Tillett, 1987) na podlagi pregleda 24 različnih katalogizacijskih pravilnikov (od Panizzijevih pravil iz leta 1841 do druge izdaje AACR (*Anglo-American cataloging rules*) iz leta 1978) razvila taksonomijo bibliografskih odnosov. Poleg bibliografskih odnosov je Tillettova pri pregledovanju katalogizacijskih pravilnikov identificirala tudi različne vrste povezovalnih mehanizmov, s katerimi lahko določimo posamezne vrste odnosov v bibliografskih zapisih. Tillettova je v svoji študiji želela ugotoviti, v kakšnem obsegu se bibliografski odnosi odražajo v zapisih, izdelanih v Kongresni knjižnici v formatu MARC od leta 1968 do julija 1986. Ugotovila je, da skoraj 75 % zapisov vsebuje informacijo o nekem odnosu (Tillett, 1987, str. 190). Njeno delo je služilo kot izhodišče za dve nadaljnji raziskavi, ki sta ju izvedla Velluccijska in Smiraglia. Velluccijska je raziskovala bibliografske odnose, ki obstajajo med glasbenimi bibliografskimi entitetami v knjižničnem katalogu (Vellucci, 1997). Smiraglia je preučeval generične odnose (derivative relationships), ki obstajajo med člani bibliografske družine, tj. odnose med različnimi izdajami, verzijami, prevodi, priredbami itn. (Smiraglia, 1992).

2.1 Odnosi v modelu FRBR

V modelu FRBR so odnosi opisani na dveh nivojih: na najvišjem nivoju (odnosi med delom, izrazno obliko, pojavno obliko in enoto, odnosi z osebami in korporacijami ter odnosi po temi) in drugi odnosi med entitetami prve skupine.

2.1.1 Odnosi na najvišjem nivoju

Odnos med delom in izrazno obliko pokaže, da se delo izrazi v izrazni obliki oziroma obratno, da je izrazna oblika izvedba dela (vse ustrezne izrazne oblike so povezane s pripadajočim delom). Odnos med izrazno obliko in pojavno obliko pokaže, da je izrazna oblika utelešena v pojavni obliki oziroma obratno, da je pojavna oblika fizična izvedba izrazne oblike (vse ustrezne pojavne oblike so povezane s pripadajočo izrazno obliko). Odnos med pojavno obliko in enoto pokaže, da je pojavna oblika predstavljena v enoti (vsi ustrezni izvodi (tj. enote) so povezani s pripadajočo pojavno obliko). Ti trije odnosi so bistvenega pomena za strukturo odnosov med entitetami v modelu.

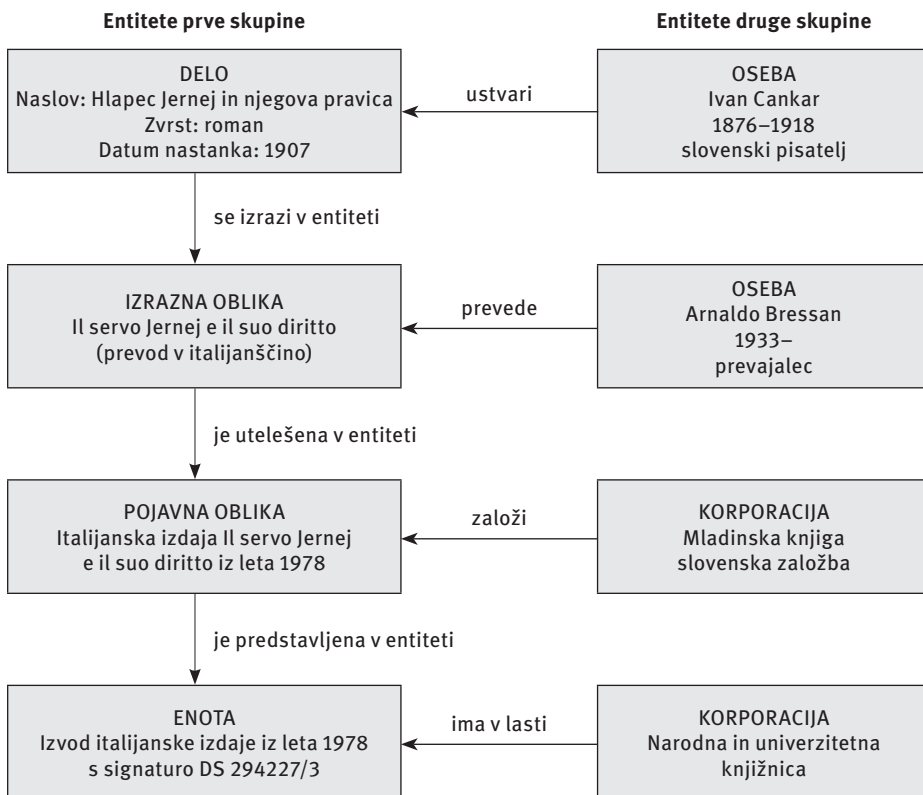
Delo 1	<i>Hlapec Jernej in njegova pravica</i>	Ivana Cankarja
Izrazna oblika 1		izvirno slovensko besedilo
Pojavna oblika 1		knjiga, objavljena leta 1907 pri založbi L. Schwentnerja
Enota 1		prvi izvod v Narodni in univerzitetni knjižnici s signaturo GS 37987
Enota 2		drugi izvod v Narodni in univerzitetni knjižnici s signaturo R 88605 (s posvetilom Ivana Cankarja Lojzu Kraigherju)
Pojavna oblika 2		knjiga, objavljena leta 1992 pri Mladinski knjigi
Enota 1		prvi izvod v Narodni in univerzitetni knjižnici s signaturo U 452727
Enota 2		drugi izvod v Narodni in univerzitetni knjižnici s signaturo GS 426282
Izrazna oblika 2		angleški prevod z naslovom <i>The bailiff Yerney and his rights</i> (prevod Sidonie Yeras)
Pojavna oblika 1		knjiga, objavljena leta 1930 v Londonu
Enota 1		izvod v Narodni in univerzitetni knjižnici s signaturo DS 53470
Izrazna oblika 3		italijanski prevod z naslovom <i>Il servo Jernej e il suo diritto</i> (prevod Arnaldo Bressan)
Pojavna oblika 1		knjiga, objavljena leta 1978 v Milanu
Enota 1		izvod v Narodni in univerzitetni knjižnici s signaturo DS 294227/3

Slika 1: Izrazne oblike, pojavne oblike in enote dela *Hlapec Jernej in njegova pravica* I. Cankarja

Entiteti delo in izrazna oblika sta si precej blizu, razlikujeta se le v nivoju abstraktnosti (Dimec, 2002, str. 43). Če govorimo o Cankarjevem Hlapcu Jerneju kot o delu, pri tem mislimo na Jernejevo iskanje pravice, in ne na določeno besedilo. Zgodba postane določnejša z izrazno obliko (izvirno besedilo, razni prevodi itn.), nekaj bolj oprijemljivega prinese šele pojavna oblika (npr. knjiga z angleškim prevodom), primerek te pojavne oblike pa je enota (npr. izvod, ki smo si ga izposodili v knjižnici) (Slika 1).

V zgoraj omenjenem primeru (Slika 1) je Ivan Cankar nosilec odgovornosti za delo (avtor dela), Arnaldo Bressan je nosilec odgovornosti za izrazno obliko (prevajalec izrazne oblike v italijanščini), Mladinska knjiga je pripravila pojavno obliko za objavo (založnica pojavne oblike), Narodna in univerzitetna knjižnica pa je lastnica nekaj enot (izvodov) te pojavne oblike.

Odnose med posameznimi entitetami za omenjeni primer (Slika 1) lahko ponazorimo tudi z grafičnim prikazom (Slika 2).

Slika 2: Shema odnosov med entitetami prve in druge skupine

2.1.2 Dodatni odnosi med entitetami prve skupine

Dodatni odnosi lahko delujejo med primerki iste vrste entitet (npr. odnosi delo – delo) ali med primerki različnih vrst entitet (npr. izrazna oblika – delo), pri vseh entitetah pa obstajajo tudi odnosi celota – del (npr. odnosi celota – del na nivoju dela), ki so v študiji prikazani v poglavju 3.3.2. V prispevku smo se osredotočili na odnose med deli in med izraznimi oblikami, vključili smo še primer odnosa celota – del na nivoju dela, s prikazanimi primeri pa smo poskusili opozoriti na težave pri identifikaciji odnosov v zapisih in pri povezovanju zapisov za sorodna dela.

2.2 Frbrizacija in identificiranje bibliografskih odnosov

Frbrizacija je postopek avtomatskega identificiranja entitet, atributov in odnosov po modelu FRBR iz obstoječih bibliografskih zapisov. V svetu je bilo izvedenih več poskusov frbrizacije, za nas so najbolj zanimivi rezultati poskusa frbrizacije slovenske nacionalne bibliografije, ki je bila izvedena v okviru skupnega projekta univerze v Trondheimu na Norveškem (NTNU) in Univerze v Ljubljani. Analizirali so bibliografske zapise v formatih MARC iz treh različnih bibliografskih podatkovnih zbirk, in sicer iz norveške zbirke BIBSYS, švedske zbirke BURK in Slovenske bibliografije. Ugotovili so, da je obstoječe bibliografske zapise mogoče frbrizirati, treba pa je rešiti še veliko problemov, preden bodo rezultati zadovoljivi. Zapise, ki opisujejo publikacijo z eno izrazno obliko enega dela, vključujejo pa tudi natančne kode za vrsto odgovornosti in podatek o izvornem ali enotnem naslovu, je lahko frbrizirati, pri kompleksnejših zapisih pa struktura formata MARC zaradi nezadostnih informacij ne omogoča ustvarjanja relacij oziroma odnosov (Aalberg in Žumer, 2008).

3 Analiza odnosov v bibliografskih zapisih v podatkovni zbirki COBIB

3.1 Metodologija

Predvidevali smo, da format COMARC omogoča, da uporabnik ob natančnem navajanju podatkov v zapisih identificira entitete, med katerimi je vzpostavljen določen odnos bodisi na podlagi enakih oziroma podobnih podatkov v virih bodisi na podlagi podatkov, ki so v zapisu dodani za povezovanje sorodnih virov. Predvidevali smo tudi, da v nekaterih primerih uporabnik sorodnih del na podlagi podatkov, ki jih katalogizator navaja v skladu s katalogizacijskim pravilnikom in standardi ISBD, ne najde. Zapise za posamezne primere smo sprva iskali v

podatkovni zbirki COBIB, vendar smo kmalu ugotovili, da je iskanje v segmentu katalogizacije programa COBISS3 lažje in bolj uspešno (predvsem zaradi možnosti uporabe ukaza SCAN, poleg tega pa smo katalogizatorji segmenta za katalogizacijo, ki ga redno uporabljamo pri delu, bolj vajeni). Zapise smo iskali v lokalni podatkovni zbirki NUK ter v vzajemni podatkovni zbirki COBIB, pri izbiri zapisov smo dali prednost zapisom iz zbirke NUK, ker so praviloma kakovostnejši in popolnejši.

Primere smo iskali na različne načine: po stvarnem naslovu, po enotnem naslovu, po besedah v naslovu in v drugih indeksiranih podpoljih (z ukazom SELECT), pri iskanju podatkov v neindeksiranih podpoljih pa smo si pomagali z ukazom SCAN. S pomočjo teh ukazov smo našli tudi zapise, v katerih so podatki o entitetah in odnosih v opombah, v podpoljih za navedbo odgovornosti (200f in 200g), v polju za navedbo izdaje in v polju za fizični opis. Poleg naštetega smo primere iskali tudi s pomočjo kod, ki so v zapisu v poljih za kodirane podatke (blok 1XX).

Za prikaz nekaterih odnosov smo uporabili znana dela in potem poskusili najti sorodna dela, pri nekaterih odnosih pa smo uporabili primere, na katere smo naleteli ob vsakdanjem delu. Prikazati smo želeli stanje v podatkovni zbirki COBIB, in sicer, v katerih primerih bibliografski podatki zadostujejo za identifikacijo odnosov med deli in izraznimi oblikami in v katerih ne.

3.2 Identificiranje entitet in osnovnih odnosov v podatkovni zbirki COBIB

Prepoznavanje pojavne oblike načeloma ne povzroča večjih težav, saj se nanjo nanaša večina podatkov v bibliografskem zapisu; v skladu s katalogizacijskimi pravili namreč katalogiziramo vir, ki ga »imamo v roki« in ki predstavlja katerikoli izvod določene izdaje. Znotraj enega zapisa pa se prepletajo informacije, ki pripadajo različnim entitetam, tj. podatki, ki se nanašajo na delo, na izrazno obliko in na pojavno obliko, nekateri se tudi ponavljajo (navajamo jih večkrat, namesto da bi jih navedli enkrat in jih ponovno uporabili, ko jih spet potrebujemo).

V primerih bibliografskih zapisov na Sliki 3 so podatki, ki se nanašajo na delo, zapisani v krepkem tisku in kurzivi (**delo**), podatki, ki se nanašajo na izrazno obliko, pa v krepkem tisku (**izrazna oblika**). V vseh štirih bibliografskih zapisih lahko nedvoumno prepoznamo entitete prve skupine (delo, izrazna oblika, pojavna oblika), med katerimi obstajajo t. i. osnovni odnosi. Delo *Hlapec Jernej in njegova pravica* Ivana Cankarja je predstavljeno oziroma izraženo v treh izraznih oblikah, v izvornem slovenskem besedilu ter v angleškem in italijanskem prevodu.

Zapis 1		Delo 1, izrazna oblika 1, pojavna oblika 1	
101	0	<a> slv – slovenski	
105		<f> f – kratka proza	
200	0	<a> Hlapec Jernej in njegova pravica	<f> Ivan Cankar
210		<a> V Ljubljani	<c> L. Schwentner <d> 1907
215		<a> 96 str.	<d> 19 cm
675		<a> 821.163.6-32	
700	1	<3> 147043 <a> Cankar	 Ivan <f> 1876-1918 <4> 070 – avtor
Zapis 2		Delo 1, izrazna oblika 1, pojavna oblika 2	
101	0	<a> slv – slovenski	
105		<f> f – kratka proza	
200	0	<a> Hlapec Jernej in njegova pravica	<f> Ivan Cankar
210		<a> [Ljubljana]	<c> Mladinska knjiga <d> 1992
215		<a> 82 str.	<d> 21 cm
225	1	<a> Zbirka Domen	
675		<a> 821.163.6-32	
700	1	<3> 147043 <a> Cankar	 Ivan <f> 1876-1918 <4> 070 – avtor
Zapis 3		Delo 1, izrazna oblika 2, pojavna oblika 1	
101	1	<a> eng – angleški	<c> slv – slovenski
105		<f> f – kratka proza	
200	0	<a> The bailiff Yerney and his rights	<f> Ivan Cankar
		<g> translated from the Slovene by Sidonie Yeras	
210		<a> London	<c> J. Rodker <d> 1930
215		<a> 114 str.	<d> 20 cm
300		<a> Prevod dela: Hlapec Jernej in njegova pravica	
500	00	<a> Hlapec Jernej in njegova pravica	<m> angleški jezik
675		<a> 821.163.6-32	
700	1	<3> 147043 <a> Cankar	 Ivan <f> 1876-1918 <4> 070 – avtor
702	01	<3> 88199523 <a> Yeras	 Sidonie <4> 730 – prevajalec
Zapis 4		Delo 1, izrazna oblika 3, pojavna oblika 1	
101	1	<a> ita – italijanski	<c> slv – slovenski
105		<f> f – kratka proza	
200	0	<a> Il servo Jernej e il suo diritto	<f> Ivan Cankar
		<g> traduzione di Arnaldo Bressan	
210		<a> Milano	<c> Feltrinelli Economica <d> 1978
215		<a> 110 str.	<d> 20 cm
300		<a> Prevod dela: Hlapec Jernej in njegova pravica	
500	00	<a> Hlapec Jernej in njegova pravica	<m> italijanski jezik
675		<a> 821.163.6-32	
700	1	<3> 147043 <a> Cankar	 Ivan <f> 1876-1918 <4> 070 – avtor
702	01	<3> 41633123 <a> Bressan	 Arnaldo <4> 730 – prevajalec

Slika 3: Delo, izrazne oblike in pojavne oblike v bibliografskih zapisih za povest *Hlapec Jernej in njegova pravica* I. Cankarja

Logična povezava med delom in izrazno obliko je »osnova za identifikacijo dela, ki ga predstavlja posamezna izrazna oblika, in zagotavlja povezavo vseh ustreznih izraznih oblik s pripadajočim delom« (Funkcionalne zahteve za bibliografske

zapise, 2000, str. 65), posredno pa so med seboj povezane tudi vse izrazne oblike dela. V bibliografskem zapisu delo identificiramo v poljih, namenjenih enotnemu naslovu⁶ (zapisa 3 in 4) ali naslovu pojavne oblike (zapisa 1 in 2). Atribut dela je tudi oblika dela, tj. zvrst, ki ji delo pripada (v tem primeru kratka proza; podatek se v podpolju 105f pojavlja v kodirani obliki, v podpolju 675a pa v vrstilcu UDK). Če je naslov publikacije oziroma pojavne oblike identičen naslovu dela (»določeni intelektualni ali umetniški stvaritvi«), je podatek o delu v polju za naslov in navedbo odgovornosti (v podpolju 200a). Če se naslov pojavne oblike razlikuje od naslova dela, zasledimo naslov dela v polju za enotni naslov (v podpolju 500a), v polju 200 pa je naslov publikacije oziroma pojavne oblike (npr. pri prevodih). Med delom (entiteto prve skupine) in osebo (entiteto druge skupine) prav tako obstaja povezava oziroma odnos, in sicer je oseba, ki je ustvarila delo, navedena v polju 700.

V vseh štirih bibliografskih zapisih lahko prepoznamo tudi izrazno obliko: ustreznega polja oziroma podpolja za navedbo naslova izrazne oblike v bibliografskem zapisu ni, je pa ta naslov pogosto enak naslovu pojavne oblike v podpolju 200a; pogosto uporabljeni atribut je jezik izrazne oblike (podpolji 101a in 500m). V bibliografskih zapisih do zdaj praviloma nismo navajali oblike izrazne oblike (podpolje 181a v formatu COMARC še ni v uporabi),⁷ razen izjemoma v opombah. Izrazno obliko v bibliografskem zapisu lahko identificiramo s pomočjo kode za vrsto odgovornosti v podpolju 70X4.

Izrazno obliko v izvirnem jeziku identificiramo s pomočjo kode za jezik v podpolju 101a in prvega indikatorja, ki ima vrednost »0«. Izrazne oblike v drugih jezikih (prevode) prepoznamo s pomočjo podatkov v polju 101 ter v polju 702. Jezik besedila oziroma izrazne oblike je kodiran v podpolju 101a, jezik izvirnika je kodiran v podpolju 101c, vrednost prvega indikatorja je »1«⁸ in pomeni, da je izrazna oblika prevod. Imena oseb, ki so povezana z izrazno obliko dela (v zapisih 3 in 4 sta navedena prevajalca), so v poljih 702, vrsta odgovornosti je pojasnjena z ustrežno kodo v podpolju 4.

Prva izrazna oblika (zapisa 1 in 2) je predstavljena oziroma utelešena v dveh pojavnih oblikah (različen založnik, različno leto izida), druga in tretja izrazna

⁶ Enotni naslov pri delih, ki so izšla v novem veku, je naslov, pod katerim je izšla prva izdaja izvirnega dela, oziroma naslov, ki ga bibliografska ustanova pri katalogizaciji izbere za identifikacijo dela, ki se pojavlja pod različnimi naslovi.

⁷ Navodila za uporabo novih polj 181 (oblika vsebine) in 182 (vrsta medija), ki omogočata navajanje podatkov iz območja 0, ki ga je uvedla združena izdaja ISBD, so v pripravi (IZUM je že pripravil vse potrebno za vključitev polj v format COMARC, NUK pa pripravlja še ustrezne primere).

⁸ Kadar publikacija vsebuje besedilo v izvirnem jeziku in prevodu, je v polju 101 vrednost indikatorja »2«, ki pomeni, da publikacija vsebuje prevod.

oblika (zapisa 3 in 4) sta utelešeni vsaka v eni pojavni obliki. Logična povezava med izrazno obliko in pojavno obliko je osnova »za identifikacijo izrazne oblike dela, utelešene v posamezni pojavni obliki, in zagotavlja povezavo vseh ustreznih pojavnih oblik s pripadajočo izrazno obliko« (Funkcionalne zahteve za bibliografske zapise, 2000, str. 65), posredno pa so med seboj povezane tudi vse pojavnosti iste izrazne oblike.

Identifikacija posameznih entitet v bibliografskem zapisu pa ne zadostuje, da bi uporabnik v katalogu našel vse izrazne oblike nekega dela oziroma da bi našel vsa sorodna dela (več o tem v nadaljevanju).

3.3 Drugi odnosi med entitetami prve skupine (izbor)

Na posameznih primerih bomo pokazali, kdaj lahko uporabnik v katalogu najde informacijo o sorodnih delih in kdaj lahko na podlagi podatkov v bibliografskih zapisih identificira odnose med sorodnimi deli. V prispevku ni mogoče prikazati vseh odnosov med posameznimi deli, izraznimi oblikami in pojavnimi oblikami, prav tako zaradi prostorske omejenosti ne vključujemo različnih medijev, primeri pa zadostujejo za prikaz možnosti in omejitev formata COMARC ter tudi katalogizacijskih pravil (podatki, potrebni za prikaz odnosov, so v bibliografskih zapisih navedeni na različne načine in v različnih poljih).

3.3.1 Odnosi delo – delo

Pri odnosih delo – delo izhajamo iz osnovne predpostavke, da obstajata dve različni dela, kar pomeni, da je intelektualna ali umetniška vsebina enega dela toliko različna od vsebine drugega dela, da le-ta predstavlja novo delo. Odnosi delo – delo vključujejo odnose, ki veljajo za referenčna dela, in odnose, ki veljajo za samostojna dela. Pri referenčnem oziroma nesamostojnem delu je vzpostavljanje odnosov zelo pomembno, saj je za razumevanje takega dela nujno tudi osnovno delo (referenčno delo je brez napotitve na drugo delo bolj ali manj neuporabno). Za uporabo in razumevanje samostojnega dela po FRBR napotitev na drugo delo ni nujna, je pa koristna in zato je tudi v tem primeru vzpostavljanje odnosov pomembno.

Odnosi, ki so prisotni tako v referenčni kot v samostojni kategoriji, so: nadaljevanje, dodajanje (npr. suplement, konkordanca, priročnik za učitelje) in dopolnilo (npr. libreto). V kategoriji samostojnih del so še štiri dodatne vrste odnosov: povzemanje (povzetki, izvlečki), predelava, preobrazba (npr. dramatizacija, verzifikacija) in imitacija (npr. parodija, travestija).

Naslovi sorodnih del (nadaljevanj, predelav, travestij, dramatizacij, verzifikacij, parodij itn.) se pogosto razlikujejo od naslovov prvotnih oziroma predhodnih del, na podlagi katerih so nastala nova dela, zato bi morali biti zapisi med seboj ustrezno povezani. Tudi v primeru, ko imata obe deli enak naslov, je povezovanje koristno, saj uporabniku tako omogočimo, da hitreje najde sorodno delo (tj. brez morebitnega pregledovanja večjega števila zapisov). Podatki za sorodna dela so v bibliografskem zapisu zapisani v polju 200, namenjenem navedbi naslovov in odgovornosti (običajno v podpolju 200e, včasih v podpoljih 200f oziroma 200g, redko v drugih podpoljih), ali pa v opombah (običajno v splošni opombi v polju 300),⁹ v nekaterih primerih tudi v bloku 5XX, ki je namenjen variantnim naslovom.

Kadar so naslovi sorodnih del navedeni v polju 200 (običajno v dodatku k naslovu v podpolju 200e), uporabnik hitro dobi informacijo o njihovem obstoju, pogosto lahko tudi takoj prepozna odnos med deloma. Naslovi sorodnih del so lahko vključeni med rezultate iskanja in napotitev na sorodno delo ni nujna ali pa je med rezultati iskanja tudi informacija o sorodnem delu (v dodatku k naslovu), ki uporabnika napoti na sorodno delo, tj. uporabnik lahko ponovi iskanje z novo informacijo, če ga sorodno delo zanima in bi si ga želel izposoditi. Navedba naslova predhodnega sorodnega dela v podpolju 200e v zapisih za nadaljevanja, predelave, dramatizacije itn. omogoča, da so pri iskanju po naslovih predhodnih del med rezultati v podatkovni zbirki COBIB tudi naslovi nadaljevanja, predelave, dramatizacije itn. Pri iskanju po naslovih kasnejših sorodnih del, npr. nadaljevanja, predelave, dramatizacije itn., pa med rezultati iskanja ni zapisov za predhodna dela (Slike 4, 5 in 6).

V podatkovni zbirki COBIB je več zapisov za angleški roman *Gone with the wind* in njegovo nadaljevanje z naslovom *Scarlett* (Slika 4). V zapisu za predhodno delo ni informacije, da obstaja tudi nadaljevanje dela, v zapisu za nadaljevanje pa je podatek o naslovu predhodnega dela v dodatku k naslovu v podpolju 200e (odnos med obema deloma je jasen). Pri iskanju po naslovih so razlike. Pri iskanju predhodnega dela (*Gone with the wind*) je med rezultati izbirnega iskanja tudi naslov nadaljevanja (*Scarlett*), ker je v zapisu za nadaljevanje v podpolju 200e podatek o naslovu predhodnega dela. Pri iskanju naslova nadaljevanja (*Scarlett*) pa med rezultati ni zapisov za predhodno delo; uporabnik dobi informacijo o sorodnem delu, ker je naslov predhodnega dela naveden v podpolju 200e, mora pa ponoviti iskanje, če ga zanima tudi predhodno delo.

⁹ Podatki, ki jih v publikaciji ni v predpisanem viru, in podatki, ki jih je katalogizator našel v drugih virih (ne v opisovani publikaciji), so navedeni v opombah.

Delo 1 <i>Gone with the wind</i> (M. Mitchell)			
101	0	<a> eng – angleški	
200	0	<a> <i>Gone with the wind</i> <f> Margaret Mitchell	
700	1	<3> 27374179 <a> Mitchell Margaret <f> 1900-1949	
		<4> 070 – avtor	
Delo 2 <i>Scarlett</i> (A. Ripley)			
101	0	<a> eng – angleški	
200	0	<a> <i>Scarlett</i> <e> the sequel to Margaret Mitchell's <i>Gone with the wind</i>	
		<f> by Alexandra Ripley	
700	1	<3> 33550691 <a> Ripley Alexandra <4> 070 – avtor	

Slika 4: Roman *Gone with the wind* in njegovo nadaljevanje *Scarlett*

V bibliografskem zapisu za roman *Gadje gnezdo* ni informacije, da je na njegovi podlagi nastala drama *Kastelka*, v zapisu za dramo pa je naslov predhodnega romana naveden v dodatku k naslovu v podpolju 200e¹⁰ (Slika 5). Na podlagi podatkov v polju 200, ki so v skladu s katalogizacijskimi pravili prepisani z naslovne strani, odnos med obema deloma ni jasen, tudi če katalogizator v podpoljih 200f in 200g doda pojasnilo o vrsti odgovornosti (glede na navedbo na naslovni strani bi lahko napačno sklepali, da sta obe osebi avtorja drame). Iz podatkov v podpoljih 200a in 200e ni nedvomno jasno, da je *Kastelka* drama, narejena po Levstikovem romanu. Pri iskanju po naslovih so tudi v tem primeru razlike. Pri iskanju romana *Gadje gnezdo* je med rezultati iskanja tudi drama *Kastelka*, ker je v zapisu za dramo v podpolju 200e podatek o naslovu predhodnega dela. Pri iskanju drame med rezultati ni zapisov za prvotno delo; uporabnik dobi informacijo o sorodnem delu, ker je naslov prvotnega dela naveden v podpolju 200e, mora pa ponoviti iskanje, če ga zanima tudi prvotno delo.

Delo 1 <i>Gadje gnezdo</i> (V. Levstik)			
101	0	<a> slv – slovenski	
200	0	<a> <i>Gadje gnezdo</i> <f> V. Levstik	
700	1	<3> 6300771 <a> Levstik Vladimir <f> 1886-1957 <4> 070 – avtor	
Delo 2 <i>Kastelka</i> (H. Grün)			
101	0	<a> slv – slovenski	
200	0	<a> <i>Kastelka</i> <e> (<i>Gadje gnezdo</i>) <e> igra v enajstih slikah	
		<f> [napisal] Levstik <g> [dramatiziral] Grün	
700	1	<3> 7730019 <a> Grün Herbert <4> 070 – avtor	
702	11	<3> 6300771 <a> Levstik Vladimir <f> 1886-1957	
		<4> 100 – bibliografski predhodnik	

Slika 5: Roman *Gadje gnezdo* in njegova dramatisacija *Kastelka*

¹⁰ Naslov Levstikovega romana *Gadje gnezdo* se pojavlja na naslovni strani Grünove dramatisacije z naslovom *Kastelka* in je zato naveden v podpolju 200e (kadar je na naslovni strani navedenih več naslovov, stvarni naslov izberemo v skladu s katalogizacijskimi pravili, variantni naslov pa obravnavamo kot dodatek k naslovu).

V bibliografskem zapisu za igro *Die Feldmühle*, na podlagi katerega je nastala predelava *Županova Micka*, je informacija o predelavi v slovenskem jeziku v opombi v polju 300, v zapisu za predelavo pa je podatek o naslovu prvotnega dela v dodatku k naslovu v podpolju 200e (Slika 6). Odnos med obema deloma je jasen v obeh zapisih, pri iskanju po naslovih pa so razlike. Pri iskanju prvotnega dela (*Die Feldmühle*) je med rezultati izbirnega iskanja tudi *Shupanova Mizka* (in tudi *Županova Micka*), ker je v zapisu za predelavo v podpolju 200e podatek o naslovu prvotnega dela. Pri iskanju naslova predelave (*Županova Micka*) pa med rezultati ni zapisov za prvotno delo; uporabnik dobi informacijo o sorodnem delu, ker je naslov prvotnega dela naveden v podpolju 200e, mora pa ponoviti iskanje, če ga zanima tudi prvotno delo.

Delo 1 <i>Die Feldmühle</i> (J. Richter)			
101	0	<a>	ger – nemški
200	1	<a>	Die Feldmühle <e> ein Lustspiel in zwey Aufzügen
300		<a>	Literarna predloga za Županovo Micko A. T. Linharta
700	1	<3>	72349795 <a> Richter Joseph <4> 070 – avtor
Delo 2 <i>Županova Micka</i> (A. T. Linhart)			
101	0	<a>	slv – slovenski
200	1	<a>	Shupanova Mizka <e> ena komedia v'dveh akteh <e> prenarjena po tej nemshki: Die Feldmühle, inu v'Lublani jègrana v'lejtj 1790
700	1	<3>	647779 <a> Linhart Anton Tomaž <f> 1756-1795 <4> 070 – avtor

Slika 6: Igra *Die Feldmühle* in njena predelava *Županova Micka*

Številni zapisi v podatkovni zbirki COBIB pa ne vsebujejo informacije o sorodnem delu niti v polju 200 niti v opombi v polju 300 (Slika 7). V zapisih za predhodna dela te informacije običajno ni, saj se vanje naknadno ne dodaja podatkov o nadaljevanjih, priredbah itn., bi pa morali biti podatki o predhodnih delih ustrezno navedeni v zapisih za nadaljevanja, predelave itn., in sicer na tak način, da bi uporabnik dobil informacijo o sorodnih delih (navedba v podpoljih 200f in 200g ter v opombi v polju 300 ne omogoča povezovanja sorodnih zapisov in uporabnik informacije o sorodnih delih v katalogu ne dobi). Pomanjkljivi so torej predvsem zapisi za kasnejša dela, ki ne vsebujejo potrebnih podatkov o sorodnih delih oziroma so ti podatki neustrezno navedeni in ne omogočajo povezave s sorodnim delom.

Delo Ivana Roba *Deseti brat* je ena najbolj znanih travestij v slovenskem literarnem prostoru, avtor v njem travestira Jurčičevega *Desetega brata* (Slika 7). Zapisa med seboj nista povezana, v nobenem od zapisov ni informacije o sorodnem delu. Pri iskanju po naslovu sicer med množico zapisov za Jurčičevega *Desetega brata* najdemo tudi zapis za Robovo travestijo, vendar ne moremo ugotoviti, da sta deli

med seboj povezani. Glede na to, da iz spremne besede Robovega *Deseta brata* zelo hitro ugotovimo povezavo z Jurčičevim *Desetim bratom*, bi lahko katalogizator na to opozoril v opombi v polju 300.

Delo 1 <i>Deseti brat</i> (J. Jurčič)			
101	0	<a>	slv – slovenski
200	0	<a>	Deseti brat <f> Josip Jurčič
700	1	<3>	436067 <a> Jurčič Josip <f> 1844-1881 <4> 070 – avtor
Delo 2 <i>Deseti brat</i> (I. Rob)			
101	0	<a>	slv – slovenski
200	0	<a>	Deseti brat <f> Ivan Rob
700	1	<3>	6653283 <a> Rob Ivan <f> 1908-1943 <4> 070 – avtor

Slika 7: Jurčičev roman *Deseti brat* in *Robova travestija* z enakim naslovom

Bibliografskih zapisov, ki ne vsebujejo nobene informacije o sorodnem delu, je v podatkovni zbirki COBIB gotovo več, jih je pa izredno težko najti, saj med njimi ni nobene povezave. Katalogizator, ki se ne ukvarja posebej z literaturo, pogosto ne more prepoznati in v zapisih navesti odnosov med sorodnimi deli, če informacije o njih v viru, ki ga opisuje, ni, in tega od njega tudi ne moremo pričakovati, vendar je zaradi tega uporabnost kataloga slabša.

Med samostojna dela sodijo tudi izvlečki in povzetki, njihov naslov je pogosto identičen naslovu besedila v izvorni obliki (tj. celotnega besedila), podatek o izvlečku oziroma povzetku je v takem primeru običajno naveden kot podrejeni naslov v podpolju 200i (npr. *Europe's environment : the third assessment. Summary*). Uporabnik take izvlečke oziroma povzetke najde in identificira brez težav, če pa se naslova razlikujeta, je treba zapisa za celotno besedilo in izvleček oziroma povzetek ustrezno povezati, sicer uporabnik ne bo dobil informacije, da za določeno delo obstaja tudi izvleček oziroma povzetek. Tak primer je npr. angleški povzetek dela *Načelo neintervencije v mednarodnih odnosih in v mednarodnem pravu* avtorja Danila Türka z naslovom *The principle of non-intervention in international relations and in international law : (summary)*. Zapis za predhodno delo in zapis za povzetek v podatkovni zbirki COBIB med seboj nista povezana in uporabnik pri iskanju po naslovih ne dobi informacije o sorodnem delu (da najde obe deli, mora pregledati zapise za vsa avtorjeva dela, ki jih je v podatkovni zbirki COBIB več kot 200).

Sorodna dela uporabnik zagotovo najde v primeru, če so podatki v zapisih navedeni na tak način, da je med njimi omogočena avtomatska povezava in če je tudi odnos med njimi jasen. Ena od možnosti za povezavo predhodnega dela in njegovega nadaljevanja bi bila uporaba polja 430, ki je namenjeno predhodnemu

naslovu (v zapisu za nadaljevanje dela), ter polja 440, ki je namenjeno naslovu nadaljevanja (v zapisu za predhodno delo) in omogoča izpis ustrezne opombe (za povezavo zadostuje uporaba polja 430). Uporabnik, ki bi iskal nadaljevanje dela (npr. *Scarlett*, glej Sliko 4), bi hkrati dobil tudi predhodno delo (*Gone with the wind*); prav tako bi dobil nadaljevanje (*Scarlett*), če bi iskal predhodno delo (*Gone with the wind*). Polji 430 in 440 pa se v formatu COMARC (kot tudi v formatu UNIMARC, na katerem temelji format COMARC) uporablja le za kontinuirane vire, zato ne prideta v poštev (če bi se odločili za tak način povezovanja zapisov, bi bilo treba spremeniti definicijo polj v formatu UNIMARC oziroma sprejeti dogovor o spremembi uporabe polj v formatu COMARC).

Pri iskanju dodatkov, suplementov, prilog (odnos dodajanje) dobi uporabnik tudi informacijo o matični publikaciji, in obratno, pri iskanju določene publikacije dobi informacijo o prilogah in suplementih, če ti obstajajo. To je omogočeno z vnosom naslova suplementa oziroma priloge v polje 421 v bibliografskem zapisu za matično publikacijo. Vnos naslova matične publikacije (polje 422) v bibliografskem zapisu za suplement oziroma prilogo za iskanje oziroma povezavo zapisov ni nujen (služi pa za izpis ustrezne opombe). Polji 421 in 422 v podatkovni zbirki COBIB za povezovanje med zapisi uporabljamo le v primeru kontinuiranih virov, priloge monografskih publikacij pa praviloma navedemo v zapisu za matično publikacijo. Taka navedba načeloma zadostuje, težava pa nastane, ko avtor matične publikacije ni tudi avtor priloge, kot je v primeru učbenika za angleščino *Way up. Intermediate* (avtorica učbenika je Joanne Collie, avtorici priloge *Grammar and vocabulary booklet* pa sta Petra Vizjak in Darja Marjanovič). V polje 421 ne moremo vgraditi polj iz bloka 7XX (vgradimo lahko le polja za bibliografski opis priloge, ki so omogočala ustrezen izpis podatkov na kataložnih listkih), kar pomeni, da imena avtorja priloge ni mogoče povezati z naslovom priloge. To je zelo velika pomanjkljivost, katalogizatorji pa težavo rešujejo na bolj ali manj primeren način. Navajanje avtorja priloge v polju 701 ni ustrezno, saj avtor priloge ni so-avtor osnovne/matične publikacije. Nekateri katalogizatorji avtorja priloge zato navedejo v polju 702, ki je namenjeno sekundarnim avtorjem, nekateri pa naslov priloge ponovijo v polju 423, ki se uporablja za analitične dodatne vpise, da je omogočeno iskanje po naslovu dela avtorja, hkrati pa je vzpostavljena povezava med naslovom priloge in njenim avtorjem. Obstajata dve možnosti, in sicer da v polju 421 omogočimo vgrajevanje polj iz bloka 7XX ali pa da za prilogo izdelamo samostojen zapis in ga povežemo z zapisom za matično publikacijo.

Za povezovanje drugih sorodnih del (predelave, dramatizacije, verzifikacije, scenariji, parodije, travestije itn.) v formatu COMARC ni posebnih polj, uporaba polja 488, ki se v formatu COMARC uporablja za povezavo dveh kontinuiranih virov, kadar odnos med njima ni določen v drugih poljih v bloku 4XX, v formatu UNIMARC pa se polje uporablja za vse vire, pa za povezovanje ni primerna, ker

odnos brez ustrezne opombe ni jasen, opomba pa ne omogoča avtomatske povezave med sorodnimi deli.

Po katalogizacijskem pravilniku *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga* (PPIAK) (Verona, 1986) je treba pri nadaljevanju, ki je po vsebini samostojno, in pri predelavah za avtorja predhodnega oziroma prvotnega dela izdelati analitični dodatni vpis (PPIAK, čl. 13), kar je bilo zlasti pomembno v času listkovnega kataloga, v računalniški podatkovni zbirki COBIB pa je omogočeno tudi iskanje po besedah iz dodatka k naslovu in drugih variantnih naslovov. Format COMARC izdelave analitičnih vpisov ne omogoča, v praksi pa se za analitični vpis (avtor: naslov) uporablja polje 423, ki je po določenih formata COMARC namenjeno dodanim, prikritim in priključenim delom (uporablja se za vnos podatkov o bibliografskih enotah, ki so izšle skupaj z opisovano enoto), ne pa naslovom sorodnih del. V bibliografskih zapisih v podatkovni zbirki COBIB analitičnih dodatnih vpisov za avtorja predhodnega oziroma prvotnega dela običajno ni, bi pa bil koristen vsaj v primeru, ko je podatek o sorodnem delu naveden samo v opombi v polju 300 (podatek v opombi v polju 300 ne omogoča povezave s sorodnim delom). Vzpostavitev povezave med dvema zapisoma oziroma dvema deloma prek polja 423 ni v skladu s pravili oziroma z definicijo polja 423, vendar uporabniku omogoča, da najde sorodno delo.

Najpogosteje se polje 423 neustrezno uporablja za vzpostavitev povezave med filmom in literarno predlogo, po kateri je bil film posnet (Prekat (Dimec, Hočevar in Kavčič, 2001) v členu 12.5.3.4 predvideva obvezen analitični dodatni vpis za avtorja literarne predloge).¹¹ V najavni špici filma je pogosto podatek, da je film nastal po literarni predlogi, vključno z naslovom in/ali imenom avtorja; npr. pri filmu *Invictus* je v najavni špici podatek »based on the book *Playing the enemy* by John Carlin«, ki ga navedemo v polju 200. Če se naslov literarne predloge v špici ne pojavlja (ali pa se pojavlja le na embalaži), ga navedemo v polju 300, npr. film *Šanghaj* režiserja Marka Naberšnika, ki je nastal po literarni predlogi romana *Nedotakljivi* avtorja Ferija Lainščka (Slika 8). Podatek o avtorju literarne predloge, navedenem v špici filma, je zapisan v podpolju 200g, podatek o naslovu romana pa v opombi v polju 300. Navedba naslova v opombi zadostuje, da uporabnik na podlagi podatkov v zapisu prepozna odnos med dvema sorodnima naslovoma (*Šanghaj* in *Nedotakljivi*), ne omogoča pa iskanja po naslovu predloge, zato katalogizatorji v takih primerih podatke o predlogi navedejo v polju 423.¹² Vzpo-

¹¹ V prispevku smo se sicer omejili na tiskane monografske publikacije, primer povezave dela s sorodnim delom na drugem mediju oziroma s filmom smo posebej poudarili zato, ker sodi med tiste dileme, ki jih je treba čim prej rešiti (takih primerov je namreč veliko).

¹² Če za avtorja in naslov literarne predloge ne izdelamo analitičnega dodatnega vpisa (polje 423), literarnega predhodnika navedemo v polju 702, vrednost prvega indikatorja je »1« (dodatni vpis).

stavitev odnosa med zapisom za film in zapisom za predlogo prek polja 423 ni v skladu s pravili, vendar uporabnik na tak način pri iskanju Lainščkovskega romana *Nedotakljivi* med rezultati iskanja najde tudi sorodno delo, tj. film *Šanghaj*. Na prvi pogled oziroma glede na rezultate iskanja povezava med zapisoma ni jasna, za identifikacijo odnosa je treba pregledati zapis za film. Pri iskanju filma *Šanghaj* pa med rezultati iskanja romana ni (v zapisu za roman polje za povezovanje ni izpolnjeno¹³), uporabnik dobi informacijo o sorodnem delu, tj. o predlogi, na podlagi katere je film nastal, po pregledu celotnega zapisa.

200	1	<a> Šanghaj Videoposnetek <d> Shanghai gypsy <f> scenarist in režiser, written and directed by Marko Naberšnik <g> literarna predloga, based on the novel by Feri Lainšček
300		<a> Po romanu Ferija Lainščka Nedotakljivi
423	1	<1> 2000 <a> Nedotakljivi <1> 700 1 <a> Lainšček Feri <4> 070 – avtor
702	11	<3> 125325155 <a> Naberšnik Marko <4> 690 – scenarist <4> 300 – režiser

Slika 8: Film *Šanghaj* po literarni predlogi romana *Nedotakljivi*

V primeru, ko sta naslov filma in naslov literarne predloge enaka (npr. *Sense and sensibility* avtorice Jane Austen), zapisa za film in roman med seboj nista posebej povezana, vendar uporabnik najde obe deli; biti mora le nekoliko potrpežljiv, da med rezultati iskanja najde deli oziroma mora iskanje dodatno omejiti (na vrsto gradiva).

Pri določanju in navajanju avtorjev nadaljevanj, ki so po vsebini samostojna, načeloma ni težav in podatki v bibliografskih zapisih omogočajo ustrezno povezavo med delom in osebo, ki je delo ustvarila. Pri določanju avtorstva priredb in predelav pa so kljub dokaj natančnim in jasnim pravilom težave in številne priredbe in predelave so pripisane napačnim avtorjem; eden takih primerov je že omenjena dramatisacija *Kastelka* Levstikovega romana *Gadje gnezdo* (Slika 5). Po katalogizacijskih pravilih je avtor predelave v obliki verzifikacije, dramatisacije, scenarija itn. predelovalec, za avtorja prvotnega dela pa se – tako kot pri nadaljevanjih dela – izdela analitični dodatni vpis (PPIAK, 31/1). Omenjene predelave so samostojna dela tudi po FRBR, torej je treba njihove naslove povezati s pravim avtorjem. Pri iskanju igre *Kastelka* je med rezultati iskanja v katalogu šest zadetkov, v treh je kot dodatek k naslovu omenjen tudi naslov *Gadje gnezdo* (*Kastelka* :

¹³ V zapisih za predlogo, po kateri je bil posnet film, podatka o filmu načeloma ni, navzkrižne povezave med zapisi so v podatkovni zbirki COBIB zelo redke.

(Gadje gnezdo)), od tega je pri enem naslovu kot avtor naveden Vladimir Levstik, pri dveh pa sta kot avtorja navedena Vladimir Levstik in Herbert Grün. Gre torej za isto igro, navedba avtorjev je različna, da pa bo uporabnik še bolj zmeden, za izdajo iz leta 1961 v podatkovni zbirki COBIB obstajata dva zapisa,¹⁴ v enem je naveden le Levstik, v drugem pa sta navedena Levstik in Grün. Avtor igre je Herbert Grün, ki bi ga katalogizator moral navesti v polju 700, avtorja prvotnega dela pa se zaradi iskanja navede kot sekundarnega avtorja v polju 702 s kodo za bibliografskega predhodnika. V enem od zapisov je podatek o prvotnem delu naveden v opombi v polju 300, naslov prvotnega dela pa v polju 540, kar ni ustrezno,¹⁵ omogoča pa povezavo med zapisoma: uporabnik pri iskanju najde sorodno delo, opomba v zapisu pojasnjuje odnos med obema deloma, avtomatsko povezovanje zapisov za sorodna dela pa na podlagi takšnega navajanja podatkov ni možno.

3.3.2 Odnosi izrazna oblika – izrazna oblika

Odnosi izrazna oblika – izrazna oblika vključujejo tako odnose med izraznimi oblikami istega dela kot tudi odnose med izraznimi oblikami različnih del. Odnosi med izraznimi oblikami različnih del so enaki odnosom, ki delujejo na nivoju delo – delo in se »podedujejo« (odnos med izrazno obliko enega dela in izrazno obliko drugega dela je enak odnosu med obema deloma). Najpogostejši odnosi so nadaljevanje, dodajanje in dopolnilo, nekoliko manj običajna je navedba odnosa z določeno izrazno oziroma pojavno obliko prejšnjega dela za povzemanja, predelave, preobrazbe in imitacije.¹⁶ Tak odnos je koristno navesti v opombi, če so na voljo ustrezni podatki.

Odnos med izraznimi oblikami istega dela nastane, kadar ena izrazna oblika izhaja iz druge (ena izrazna oblika je spremenjena oblika druge izrazne oblike); običajno je to samostojna izrazna oblika, kar pomeni, da za njeno uporabo oziroma razumevanje ni nujna napotitev na prejšnjo izrazno obliko. Odnosi med izraznimi oblikami istega dela so: prevod (prevod ali transkripcija (v glasbi)) in priredba (v glasbi), skrajšava (skrajšana, zgoščena oziroma prečiščena oblika) ter revizija (popravljen oziroma razširjen izdaja). V bibliografskih zapisih identificiramo

¹⁴ En zapis je zelo verjetno duplikat, v podatkovni zbirki NUK je le en zapis.

¹⁵ Polje 540 se po formatu COMARC/B uporablja za navajanje variantnih naslovov, ki jih ni v viru, bi pa uporabnik lahko po njih iskal. Polje se v praksi pogosto uporablja zaradi možnosti iskanja po sorodnih naslovih, včasih zato, ker ustreznega načina ni, včasih pa zato, ker katalogizator ustreznjšega načina ne pozna; vsekakor je za take primere treba najti ustreznjšo rešitev.

¹⁶ V številnih primerih je težko ugotoviti natančnejši odnos izrazna oblika – izrazna oblika, zato je precej pogosto vzpostavljane odnosa med nivojem izrazne oblike in nivojem dela, tj. odnosa med natančnejšim nivojem izrazne oblike s splošnejšim nivojem dela (težko je npr. ugotoviti, katero besedilo je bilo uporabljeno kot osnova za scenarij ali dramtizacijo).

odnose med različnimi izraznimi oblikami na podlagi njihovih pojavnih oblik (tj. fizičnih izvedb izraznih oblik dela).

Pri povezovanju različnih izraznih oblik ima pomembno vlogo enotni naslov.¹⁷ Bibliotekarski terminološki slovar (2009) opredeljuje enotni naslov kot naslov, ki ga izberemo za identifikacijo dela, ki izhaja pod različnimi naslovi. Pri izbiri enotnega naslova pri delih, ki so izšla v novem veku, še vedno upoštevamo PPIAK, ki določa, da je enotni naslov tisti naslov, pod katerim je izšla prva izdaja izvirnega dela (Verona, 1986, čl. 16.1).¹⁸ Enotni naslov omogoča uresničevanje zbirne funkcije kataloga tako, da se na enem mestu zberejo vse izdaje, prevodi, priredbe itn. določenega dela (Petek, 2012).

Enotni naslov v formatu COMARC vnašamo v polje 500, navajanje pa je nedosledno; polje pogosto ni uporabljeno ali pa je uporabljeno napačno. Zaradi pomanjkanja ustreznih povezav zapisi za sorodna dela med seboj niso povezani in uporabnik o njih sploh ne dobi informacije, zaradi neustreznih povezav pa dobi napačno informacijo.

Če je v zapisu za prevod naslov izvirnika naveden kot enotni naslov v polju 500, lahko uporabnik najde vse prevode (izrazne oblike) nekega dela; opomba v polju 300 zadostuje le za informacijo o izvirnem naslovu. Navedba enotnega naslova dela v polju 500 omogoča, da uporabnik najde npr. vse prevode dela *The catcher in the rye* (slovenski, italijanski, hrvaški, madžarski prevod) ter tudi vse prevode, ki so v slovenskem jeziku izšli s tremi različnimi naslovi (Slika 9). Naslov izvirnika, naveden v publikaciji, se že od začetka 90-ih let prejšnjega stoletja navaja tudi v polju 500, pri tem pa se predpostavlja, da je naslov, po katerem je bilo delo prevedeno, v resnici enotni naslov, tj. naslov prve izdaje v izvirnem jeziku, kar v večini primerov verjetno tudi drži (v opombi v polju 300 se je naslov izvirnika za uvodno frazo »Prevod dela« navajalo že prej).

¹⁷ V katalogizacijskih načelih, ki so leta 2009 nadomestila pariška načela, izraz *enotni naslov* (angl. *uniform title*) ne obstaja več; kot pri imenih se tudi v povezavi z naslovi uporablja izraz *authorized access point* (v slovenskem prevodu načel je uporabljen izraz *normativni element dostopa*, ki ga je kasneje nadomestil izraz *normativna točka dostopa*). V revidirani izdaji načel (Statement of international cataloguing principles (ICP), 2016) se uporablja izraz *prednostni naslov* (angl. *preferred title*).

¹⁸ Po revidirani izdaji načel iz leta 2016 je *prednostni* naslov tisti naslov, ki se pojavlja v prvi pojavnih obliki izvirne izrazne oblike dela, običajno v izvirnem jeziku, ali splošno uporabljen naslov (Statement of international cataloguing principles (ICP), 2016).

Izrazna oblika 1 (izvirno angleško besedilo)			
101	0	<a> eng – angleški	
200	0	<a> The catcher in the rye <f> J. D. Salinger	
700	1	<3> 5779555 <a> Salinger J. D. <4> 070 – avtor	
Izrazna oblika 2 (slovenski prevod M. Mirtič-Saje)			
101	1	<a> slv – slovenski <c> eng – angleški	
200	0	<a> Igra v rži <f> J. D. Salinger <g> [prevedla Milka Mirtič-Saje]	
300		<a> Prevod dela: The catcher in the rye	
500	00	<a> The catcher in the rye <m> slovenski jezik	
700	1	<3> 5779555 <a> Salinger J. D. <4> 070 – avtor	
702	01	<3> 11475299 <a> Mirtič-Saje Milka <4> 730 – prevajalec	
Izrazna oblika 3 (slovenski prevod B. Jukiča)			
101	1	<a> slv – slovenski <c> eng – angleški	
200	0	<a> Varuh v rži <f> Jerome D. Salinger <g> [prevedel Boris Jukič]	
300		<a> Prevod dela: The catcher in the rye	
500	00	<a> The catcher in the rye <m> slovenski jezik	
700	1	<3> 5779555 <a> Salinger J. D. <4> 070 – avtor	
702	01	<3> 432227 <a> Jukič Boris <4> 730 – prevajalec	

Slika 9: Roman *The catcher in the rye* in prevoda v slovenščino

Informacija o prevodu dela je v bibliografskih zapisih praviloma razvidna iz opombe v polju 300 in iz podatkov v polju 101. V zgornjem primeru je prikazan odnos med izrazno obliko v izvirnem angleškem jeziku ter dvema izraznima oblikama v slovenščini (različna prevajalca in različna naslova). V podatkovni zbirki COBIB je večje število zapisov za izvirno izdajo v angleškem jeziku (ena izrazna oblika v več pojavnih oblikah), med zapisi za prevode v slovenskem jeziku sta vsaj dve izrazni obliki¹⁹ v osmih pojavnih oblikah. S pomočjo navedbe enotnega naslova v polju 500 lahko ugotovimo, da gre pri izraznih oblikah v slovenščini kljub dvema različnima naslovoma za prevod istega dela, vendar uporabnik, ki bo iskal določeno izrazno obliko po njemu znanem naslovu, ne bo našel druge izrazne oblike oziroma drugega prevoda, ker zapisa med seboj nista povezana in tudi ne vsebujeta informacije, da je prevod izšel tudi pod drugimi naslovi (če išče točno določen prevod, bo zadovoljen, če pa mu zadostuje katerikoli prevod v slovenski jezik, bodo njegove možnosti iskanja oziroma najdenja želenega vira v podatkovni zbirki omejene).

¹⁹ V podatkovni zbirki COBIB obstaja sedem zapisov za prevod Borisa Jukiča; prevod je prvič izšel leta 1990 z naslovom *Varuh mlade rži*, v naslednjih letih pa z naslovom *Varuh v rži* (vsakič pri isti založbi). Iz zapisov ni razvidno, ali gre za isto izrazno obliko: če je prevod identičen, tj. če se je spremenil samo naslov, besedilo prevoda pa je ostalo nespremenjeno, gre za isto izrazno obliko; če pa je prevajalec iz kakršnegakoli razloga prevod spremenil oziroma delo ponovno prevedel, gre za novo izrazno obliko.

Pri prevodih polje 500 ni vedno ustrezno uporabljeno, ker ga nekateri katalogizatorji uporabijo tudi, ko je v polju 300 naveden naslov posrednega besedila, tj. besedila, po katerem je bil narejen prevod (npr. v primeru, ko je bilo izvirno švedsko besedilo v slovenščino prevedeno po angleškem prevodu, v publikaciji pa je naveden samo angleški naslov, ki se ga v skladu s katalogizacijskimi pravili navede v opombi v polju 300).

Katalogizatorji enotni naslov vedno bolj dosledno navajajo v polju 500 v primeru prevodov, ne navajajo pa ga v primerih, ko je delo izšlo pod različnimi naslovi. Navajanje enotnega naslova je zelo pomembno pri delih, za katere obstajajo izrazne oblike z različnimi naslovi že v izvirnem jeziku, poleg tega pa obstajajo še prevodi v različne jezike. Tak primer so štiri detektivske zgodbe o komisarju Brunettiju priljubljene ameriške pisateljice Donne Leon (Brunettijev tretji, četrti, peti in šesti primer), ki so v angleškem izvirniku izšle z dvema različnima naslovoma, najprej v Veliki Britaniji, nato z drugačnim naslovom v ZDA. V podatkovni zbirki COBIB za omenjena dela obstaja več izraznih in pojavnih oblik v različnih jezikih, vse pa niso ustrezno povezane prek polja 500, zaradi česar uporabnik težko dobi informacijo o vseh izraznih in pojavnih oblikah dela. Za tri Brunettijeve primere v izvirnem jeziku v podatkovni zbirki COBIB obstajata po dva zapisa (tj. zapisa za dve pojavnimi oblikami z različnima naslovoma), v zapisih za izrazne oblike pa so za isto delo navedeni različni enotni naslovi. Eden od primerov (Brunettijev tretji primer) je v angleškem izvirniku najprej izšel z naslovom *The anonymous Venetian*, kasneje pa z naslovom *Dressed for death* (Slika 10). V zapisu za kasnejšo izdajo (*Dressed for death*) je v opombi v polju 300 naveden naslov prve izdaje z letnico izida, naslov je naveden tudi v polju 500 kot enotni naslov,²⁰ kar omogoča, da sta izdaji v izvirnem jeziku med seboj povezani. Slovenski prevod z naslovom *Neznani Benečan* je bil narejen po prvi izdaji, naslov te izdaje je ustrezno naveden v opombi v polju 300 in kot enotni naslov v polju 500, pri iskanju po enotnem naslovu pa uporabnik ne dobi informacije o slovenskem prevodu, ker v slovenski publikaciji v navedbi izvirnega naslova manjka začetni določni člen (katalogizator je podatek o izvirnem naslovu prepisal iz vira in ni preverjal, ali je naslov točen²¹) (Slika 11). V podatkovni zbirki COBIB sta še dva zapisa za hrvaški prevod, ki je bil narejen po kasnejši izdaji (*Dressed for death*), ta naslov pa je naveden tudi v polju 500, kar ni ustrezno (Slika 12). Katalogizator bodisi ni vedel, da je naslov prve izdaje drugačen, bodisi ni bil pozoren, da naslov dela, po katerem je narejen prevod, ni vedno tudi enotni naslov. Polje 500 v nekaterih zapisih ni ustrezno uporabljeno, zato med zapisi ni mogoča ustrezna avtomatska povezava, uporabnik pa za iskanje sorodnih del porabi precej časa.

²⁰ Zapis je prevzet iz knjižničnega kataloga WorldCat in že vsebuje podatek o naslovu izvirne izdaje.

²¹ Katalogizator ne more preverjati vsakega podatka, ki ga prepíše iz vira, v tem primeru pa bi bilo preverjanje koristno.

101	0	<a> eng – angleški
200	0	<a> Dressed for death <f> Donna Leon
300		<a> Prvič izšlo 1994 z nasl. The anonymous Venetian
500	00	<a> The anonymous Venetian
700	1	<3> 18707811 <a> Leon Donna <4> 070 – avtor

Slika 10: Navedba ustreznega enotnega naslova v polju 500

101	1	<a> slv – slovenski <c> eng – angleški
200	0	<a> Neznani Benečan <f> Donna Leon
300		<a> Prevod dela: Anonymous Venetian
500	00	<a> Anonymous Venetian <m> slovenski jezik
700	1	<3> 18707811 <a> Leon Donna <4> 070 – avtor

Slika 11: Navedba ustreznega enotnega naslova v polju 500 brez začetnega določnega člena

101	1	<a> scr – hrvaški <c> eng – angleški
200	0	<a> Odjevan za smrt <f> Donna Leon
300		<a> Prevod dela: Dressed for death
500	00	<a> Dressed for death <m> hrvaški jezik
700	1	<3> 18707811 <a> Leon Donna <4> 070 – avtor

Slika 12: Navedba neustreznega enotnega naslova v polju 500

Katalogizatorji tudi pozabljajo, da lahko v zapisu obstaja samo eno polje 500; če publikacija vsebuje več del oziroma izraznih oblik, pri katerih je treba navesti tudi enotni naslov, posamezna dela oziroma izrazne oblike zaradi povezovanja naslovov z ustreznim enotnim naslovom vnesemo v polje 423. Glede na navedene nedoslednosti in glede na razširjeno uporabo polja 500 pri prevodih (brez preverjanja, ali gre za enotni naslov) bo treba dopolniti oziroma ustrezno prirediti uveljavljena pravila za navajanje enotnega naslova, da bo omogočena avtomatska priprava normativnih zapisov za enotne naslove.

Pri iskanju skrajšanih, dopoljenih in popravljenih izdaj nekega dela so težave, ker so podatki, ki označujejo take izdaje, običajno v podpoljih, ki niso indeksirana, identifikacija takih izdaj pa je v bibliografskih zapisih v večini primerov mogoča. Informacija o skrajšanih oziroma poenostavljenih izdajah dela je v bibliografskih zapisih običajno razvidna iz podatkov v polju 200 (predvsem iz podatka o prireditelju, ki je običajno naveden v podpolju 200g, glej Sliki 13 in 15), v polju 205 (podatki o izdaji, glej Slika 14) in v polju 225 (navedba zbirke, glej Slika 15), pri primerjavi zapisov lahko o skrajšani izdaji sklepamo na podlagi podatkov o obsegu vira v podpolju 215a (Slika 16), skrajšano izdajo pa lahko prepoznamo tudi s pomočjo splošnega privesnega vrstilca za obliko v podpolju 675a (Slike 13,

15 in 16). Na podlagi podatka o obsegu publikacije uporabnik težko ugotovi, da gre za skrajšano izdajo in bi bilo koristno pojasnilo v opombi v polju 300.

Naslov skrajšane izdaje je običajno enak naslovu prvotne oziroma popolne izdaje in posebna povezava med zapisi ni nujna, vendar pa mora uporabnik pogosto pregledati večje število zapisov, da skrajšano oziroma dopolnjeno izdajo najde. Pri poenostavljenih izdajah, npr. za mlajše bralce ali začetnike pri učenju tujega jezika, je v publikacijah navedena oznaka za zahtevnost besedila (glede na uporabnikov besedni zaklad), taka oznaka je pogosto povezana z navedbo zbirke v polju 225, lahko pa je navedena tudi v polju 200 kot del naslova oziroma dodatka k naslovu. Iskanje skrajšanih oziroma poenostavljenih izdaj je možno s pomočjo splošnih privesnih vrstilcev za obliko v podpolju 675a, in sicer predvsem pri leposlovju (vrstilec za skrajšano izdajo je 0.046.4, za prirejeno izdajo pa 0.046.6), ki pa jih večina uporabnikov ne pozna in pri iskanju ne uporablja. V nekaterih knjižnicah zato zaradi iskanja v javnem računalniškem katalogu za take izdaje navedejo predmetne oznake v bloku 6XX (tj. poenostavljene izdaje, prirejene izdaje). Iskanje takih priredb je možno tudi s pomočjo kode za prireditelja (010) v podpolju 70X4, ki pa se je različno uporabljala, zaradi česar tak način iskanja ni vedno primeren.²²

Izrazna oblika 1 (prvotno oziroma popolno besedilo)			
101	0	<a> eng – angleški	
200	0	<a> Sense and sensibility <f> Jane Austen	
215		<a> 373 str. <d> 18 cm	
675		<a> 821.111-311.2	
700	1	<3> 8965475 <a> Austen Jane <4> 070 – avtor	
Izrazna oblika 2 (skrajšana izdaja)			
101	0	<a> eng – angleški	
200	0	<a> Sense and sensibility <f> by Jane Austen <g> abridged and simplified by R. H. Durham	
215		<a> 156 str. <d> 18 cm	
675		<a> 821.111-311.2(02.046.4)	
700	1	<3> 8965475 <a> Austen Jane <4> 070 – avtor	
702	11	<3> 63429475 <a> Durham R. H. <4> 010 – prireditelj	

Slika 13: Roman *Sense and sensibility* in njegova skrajšana izdaja

²² Koda 010 se je vrsto let uporabljala predvsem za priredbe za drug medij, za prireditelje leposlovnih del ni bilo ustrezne kode in se je v praksi pogosto uporabljala koda 340 (koda za urednika), včasih v kombinaciji s kodo 070 (koda za avtorja). Odkar je v priročniku COMARC/B dodano pojasnilo, da se koda 010 uporablja tudi za »avtorja priredbe besedila v novo besedilo«, je navajanje kode v zapisih enotnejše (v zadnjih desetih letih).

Izrazna oblika 1 (prvotno oziroma popolno besedilo)

101 0 <a> fre – francoski
 200 0 <a> Introduction à une science du langage <f> Jean-Claude Milner
 215 <a> 701 str. <d> 21 cm
 700 1 <3> 31087203 <a> Milner Jean-Claude <4> 070 – avtor

Izrazna oblika 2 (skrajšana izdaja)

101 0 <a> fre – francoski
 200 0 <a> Introduction à une science du langage <f> Jean-Claude Milner
 205 <a> Éd. abrégée
 215 <a> 313 str. <d> 18 cm
 700 1 <3> 31087203 <a> Milner Jean-Claude <4> 070 – avtor

Slika 14: Študija *Introduction à une science du langage* in njena skrajšana izdaja

Izrazna oblika 1 (prvotno oziroma popolno besedilo)

101 0 <a> eng – angleški
 200 0 <a> Treasure island <f> Robert Louis Stevenson
 215 <a> 207 str. <d> 22 cm
 675 <a> 821.111-93-311.3
 700 1 <3> 7533155 <a> Stevenson Robert Louis <4> 070 – avtor

Izrazna oblika 2 (skrajšana oziroma poenostavljena izdaja)

101 0 <a> eng – angleški
 200 0 <a> Treasure island <f> Robert Louis Stevenson <g> retold by Ann Ward
 215 <a> V, 36 str. <c> ilustr. <d> 20 cm
 225 1 <a> Penguin readers <i> Level 2
 675 <a> 821.111-93-311.3(02.046.6)
 700 1 <3> 7533155 <a> Stevenson Robert Louis <4> 070 – avtor
 702 11 <3> 67595875 <a> Ward Ann <4> 010 - prireditelj

Slika 15: Roman *Treasure island* in njegova poenostavljena izdaja

Izrazna oblika 1 (prvotno oziroma popolno besedilo)

101 0 <a> eng – angleški
 200 0 <a> Oliver Twist <f> Charles Dickens
 215 <a> 319 str. <d> 22 cm
 675 <a> 821.111-311.2
 700 1 <3> 7902819 <a> Dickens Charles <f> 1812-1870 <4> 070 – avtor

Izrazna oblika 2 (skrajšana in prirejena izdaja)

101 0 <a> eng – angleški
 200 0 <a> Oliver Twist <f> Charles Dickens
 215 <a> 160 str., [7] f. pril. <d> 20 cm
 675 <a> 821.111-311.2(02.046.4)
 700 1 <3> 7902819 <a> Dickens Charles <f> 1812-1870 <4> 070 – avtor

Slika 16: Roman *Oliver Twist* in njegova skrajšana oziroma prirejena izdaja

Tudi naslov popravljene in dopolnjene izdaje je običajno enak naslovu prvotne izdaje in uporabnik brez večjih težav najde obe izrazni obliki (Slika 17). V katalogu je za dve izrazni obliki pogosto več zapisov (za dve izrazni obliki lahko obstaja večje število pojavnih oblik), zato jih mora uporabnik pregledati in med seboj primerjati, kar je lahko precej zamudno (običajno želi novejšo, popolnejšo izrazno obliko).

Izrazna oblika 1 (prva izdaja)			
101	0	<a>	slv – slovenski
200	0	<a>	Praktikum iz molekularne biologije
		<f>	Blagajana Herzog-Velikonja, Kristina Gruden
215		<a>	70 str. <c> ilustr. <d> 30 cm
700	1	<3>	3202147 <a> Herzog-Velikonja Blagajana <4> 070 – avtor
701	11	<3>	3734115 <a> Gruden Kristina <4> 070 – avtor
Izrazna oblika 2 (dopolnjena izdaja)			
101	0	<a>	slv – slovenski
200	0	<a>	Praktikum iz molekularne biologije
		<f>	Blagajana Herzog-Velikonja, Kristina Gruden, Lejla Pašić
205		<a>	Dopolnjena izd.
215		<a>	78 str. <c> ilustr. <d> 30 cm
700	1	<3>	3202147 <a> Herzog-Velikonja Blagajana <4> 070 – avtor
701	11	<3>	3734115 <a> Gruden Kristina <4> 070 – avtor
701	11	<3>	4998243 <a> Pašić Lejla <4> 070 – avtor

Slika 17: Učbenik *Praktikum iz molekularne biologije in njegova dopolnjena izdaja z enakim naslovom*

V zgornjem primeru (Slika 17) je naslov popravljene oziroma razširjene izdaje identičen naslovu prejšnje izrazne oblike. V bibliografskem zapisu je podatek o popravljene oziroma razširjene izdaji običajno naveden v polju 205, ki je namenjeno navedbi izdaje, v navedenem primeru pa je razlika med obema izraznima oblikama tudi v navedbi odgovornosti, ker je pri pripravi dopolnjene izdaje sodelovala še ena avtorica. Razlike v zapisih niso tako velike, da bi uporabnik imel težave oziroma dvome pri ločevanju oziroma identifikaciji obeh izraznih oblik.

Kadar pa se naslov dopolnjene izdaje razlikuje od naslova prejšnje izdaje, morata biti zapisa med seboj povezana, sicer uporabnik ne najde obeh izraznih oblik. Če katalogizator ugotovi, da se naslov opisovane izdaje razlikuje od naslova prve oziroma prejšnje izdaje, to navede v opombi v polju 300, nekateri katalogizatorji naslov prejšnje izdaje navedejo tudi v polju 500 kot enotni naslov (Slika 18). Navedba enotnega naslova v polju 500 v zapisu za dopolnjeno izdajo pa ne zadostuje, da bi uporabnik hitro našel obe izdaji. Iskanje po naslovu ne vključuje enotnih naslovov iz polja 500 (število zadetkov bi bilo preveliko), te naslove je mogoče

najti pod naslovom izvirnika (izbirno iskanje) oziroma z iskalno predpono »to« (ukazni način), uporabnik pa verjetno na tak način išče naslove izvirnih del pri prevodih, in ne variantnih naslovov izvirnih del.

Izrazna oblika 1 (prva izdaja)			
101	0	<a> slv – slovenski	
200	0	<a> Joga, znanost ljubezni <f> Jurij Zalokar	
215		<a> 134 str. <c> ilustr. <d> 20 cm	
700	1	<3> 13027683 <a> Zalokar Jurij <f> 1928- <4> 070	
Izrazna oblika 2 (predelana in dopolnjena izdaja)			
101	0	<a> slv – slovenski	
200	0	<a> Joga in naš čas <e> pot k resnici, stranpota, zlorabe <f> Jurij Zalokar	
205		<a> 2., predelana in dopolnjena izd.	
215		<a> 144 str. <c> ilustr. <d> 20 cm	
300		<a> 1. izd. z nasl.: Joga, znanost ljubezni	
500	00	<a> Joga, znanost ljubezni	
700	1	<3> 13027683 <a> Zalokar Jurij <f> 1928- <4> 070	

Slika 18: Prva izdaja dela *Joga, znanost ljubezni* ter predelana in dopolnjena izdaja z naslovom *Joga in naš čas*

V zgornjem primeru (Slika 18) naslov dopolnjene izdaje ni identičen naslovu prejšnje izrazne oblike. Podatek o dopoljnjeni izdaji je naveden v polju 205, naslov prve izdaje je naveden v opombi v polju 300 ter kot enotni naslov v polju 500. Zapisa sta med seboj prek polja 500 sicer povezana, vendar uporabnik pri iskanju po naslovu ne dobi informacije o obeh izdajah dela; če išče publikacijo po naslovu prve izdaje, ne dobi informacije o dopoljnjeni izdaji in obratno, če išče po naslovu dopolnjene izdaje, ne dobi podatka o prvi izdaji. Če pa uporabnik išče samo po imenu avtorja (tj. vsa dela tega avtorja), iz seznama zadetkov ne more takoj ugotoviti, da gre pri dveh naslovih za isto delo; da to ugotovi, mora preveriti posamezne zapise (povezava med prvo in dopolnjeno izdajo je razvidna le iz besedila opombe v dopoljnjeni izdaji).

Pri dopolnjenih in predelanih izdajah večkrat pride do spremembe avtorstva (neredki so primeri, ko pri naslednji izdaji sodeluje še kak avtor). Del, ki se večkrat spreminjajo in dopolnjujejo, za spremembe in dopolnitve pa poskrbi oseba, ki pri prvi izdaji ni enakovredno sodelovala ali pa sploh ni sodelovala, prej ali slej ne moremo več pripisati prvotnemu avtorju. Močno spremenjene in popravljene izdaje veljajo za novo delo, kot je npr. *Slovenska kuharica* Felicite Kalinšek, ki so jo uporabljale naše mame in babice, prejšnji rodovi pa so poznali izdaje prve avtorice Magdalene Pleiweis. Prva izdaja *Slovenske kuharice* je izšla leta 1865, leta 1902 je izšel 5. »pomnoženi natis«, v 6. izdaji iz leta 1912 z

naslovom *Magdalene Pleiweisove Slovenska kuharica* se poleg imena Magdalene Pleiweis prvič pojavi ime s. Felicite Kalinšek, ki je izdajo tako zelo priredila, da »prejšnji skoraj ni več podobna, ker je vsa prenovljena, izboljšana in izpopolnjena« (Kalinšek, Felicita, sestra, 2017). V bibliografskem zapisu je prirediteljica navedena v polju 205 ob navedbi izdaje, avtorica dela je še vedno Magdalena Pleiweis.²³ Že v naslednji izdaji Pleiweisova ni več niti omenjena, v zapisu za 7. »izpopolnjeno in pomnoženo izdajo« je kot avtorica navedena prirediteljica Kalinškova, Pleiweisove pa v zapisu sploh ni, čeprav naj bi jo v skladu s katalogizacijskimi pravili navedli v opombi v polju 300 kot avtorico prejšnjih izdaj in zanjo tudi izdelali dodatni vpis. Od 10. do 17. izdaje je pri kuharici sodelovala s. Izabela Gosak, od 18. izdaje dalje pa s. Vendelina Ilc; v tej izdaji gre spet za večje spremembe, ki pa glede na podatke v bibliografskih zapisih očitno niso tako velike, da bi katero od teh izdaj lahko obravnavali kot novo delo. Primer smo natančneje opisali še iz enega razloga. Uporabniku pri iskanju po naslovu *Slovenska kuharica* ni čisto jasno avtorstvo posameznih izdaj. Do 5. izdaje je edina avtorica Pleiweisova, pri 6. izdaji iz leta 1912 je videti, da sta avtorici dve (prirediteljica Kalinškova je kot primarna avtorica navedena v polju 701 s kodo za prireditelja, tj. 010), od 7. izdaje iz leta 1923 je avtorica samo Kalinškova (na naslovni strani 7. izdaje je navedena še kot prirediteljica), pri 18., 19., 21., 22. in 23. izdaji je videti, kot da sta avtorici dve (prirediteljica Ilčeva je navedena v polju 701, včasih s kodo za prireditelja, tj. 010, včasih pa s kodo za avtorja, tj. 070), pri 20. izdaji pa je navedena samo avtorica Kalinškova (Ilčeva je v zapisu navedena kot sekundarna avtorica v polju 702 s kodo za avtorja, tj. 070). Na podlagi podatkov v zapisih ni vedno čisto jasen odnos med delom oziroma izrazno obliko in med avtorjem dela oziroma izrazne oblike, kar oteži avtomatsko povezovanje med naslovi in avtorji (primer, ki je sicer eden tistih, ki za uporabnika morda niso preveč moteči, smo posebej omenili, ker je takih nedoslednosti v podatkovni zbirki COBIB več).

3.3.3 Odnosi celota – del

Odnosi med celoto in delom na ravni dela vključujejo odnose, ki veljajo za podrejene dele, in odnose, ki veljajo za samostojna dela. Podrejeni deli so sestavni deli dela, namenjeni so rabi v okviru širšega dela in so pomensko odvisni od njegove vsebine (npr. poglavje v knjigi, ilustracija k besedilu), samostojni deli pa imajo

²³ Glede na besedilo v Slovenskem biografskem leksikonu bi bilo koristno preveriti, ali je avtorica 6. izdaje še vedno Magdalena Pleiweis ali pa gre že za novo delo; navedba prvotne avtorice v naslovu lahko pomeni, da je izdaja še vedno toliko podobna predhodnim, da jo lahko pripišemo prvotni avtorici, lahko pa je ime uporabljeno iz drugih razlogov, npr. iz komercialnih.

običajno značilne naslove in pomensko niso bistveno odvisni od vsebine širšega dela (npr. monografsko delo v zbirki, članek v časopisu itn.).

Posebno težavo v podatkovni zbirki COBIB predstavljajo trilogije, tako na nivoju dela kot na nivoju izrazne oblike. V prispevek smo primere trilogij vključili predvsem zato, da pokažemo, kako pomembno je ustrezno navajanje podatkov, da uporabnik dobi informacijo o posameznih delih in da jih čim hitreje najde. Za posamezne knjige trilogije se običajno izdela samostojen zapis, zapisi za posamezne dele so včasih med seboj povezani in uporabnik hitro dobi informacijo o vseh naslovih, pogosto zapisi med seboj niso povezani in uporabnik potrebuje več časa, da prepozna odnos med posameznimi naslovi, večkrat pa podatka o naslovu trilogije v zapisu ni in uporabnik tudi po pregledu posameznih zapisov ne ugotovi, da gre za trilogijo.

Bibliografski zapisi za posamezne dele trilogije *Irish born* med seboj niso povezani (Slika 19), v posameznih zapisih ni informacije o sorodnih delih, ker pa je trilogija izšla tudi v enem zvezku, je med rezultati iskanja po naslovih posameznih zvezkov vsakič še naslov *Irish born*, tj. naslov trilogije v enem zvezku (naslovi posameznih zvezkov so navedeni v opombi o vsebini v polju 327 in v polju 423, ki omogoča iskanje po naslovih dodanih, prikritih in priključenih del). Po pregledu najdenih zapisov uporabnik hitro ugotovi, v kakšnem odnosu so posamezni naslovi.

Knjiga 1: Born in fire			
101	0	<a> eng – angleški	
200	0	<a> Born in fire <f> Nora Roberts	
700	1	<3> 6425699 <a> Roberts Nora <4> 070 – avtor	
Knjiga 2: Born in ice			
101	0	<a> eng – angleški	
200	0	<a> Born in ice <f> Nora Roberts	
700	1	<3> 6425699 <a> Roberts Nora <4> 070 – avtor	
Knjiga 3: Born in shame			
101	0	<a> eng – angleški	
200	0	<a> Born in shame <f> Nora Roberts	
700	1	<3> 6425699 <a> Roberts Nora <4> 070 – avtor	

Slika 19: Trilogija *Irish born*

Pri pregledu bibliografskih zapisov za trilogije smo se osredotočili na slovenske prevode, ker predvidevamo, da se največ izposojajo. V bibliografskem zapisu je podatek o naslovu trilogije (in navedbi zaporedne številke) lahko v dodatku k naslovu v podpolju 200e in če je naslov v imenovalniku, je po njem mogoče iskati (izbirni način). Tak primer je trilogija *Snežni pajek* (naslov trilogije je prevzet po

naslovu prve knjige, kar je precej pogosto) in pri iskanju pod tem naslovom so med rezultati iskanja naslovi vseh treh knjig (Slika 20).²⁴

Knjiga 1: Snežni pajek			
101	1	<a> slv – slovenski	<c> eng – angleški
200	0	<a> Snežni pajek	<e> 1. del trilogije Snežni pajek <f> Jenny Nimmo
700	1	<3> 47513955 <a> Nimmo Jenny	<4> 070 – avtor
Knjiga 2: Lunin krajec			
101	1	<a> slv – slovenski	<c> eng – angleški
200	0	<a> Lunin krajec	<e> 2. del trilogije Snežni pajek <f> Jenny Nimmo
700	1	<3> 47513955 <a> Nimmo Jenny	<4> 070 – avtor
Knjiga 3: Kostanjev vojak			
101	1	<a> slv – slovenski	<c> eng – angleški
200	0	<a> Kostanjev vojak	<e> 3. del trilogije Snežni pajek <f> Jenny Nimmo
700	1	<3> 47513955 <a> Nimmo Jenny	<4> 070 – avtor

Slika 20: Trilogija Snežni pajek

Če je naslov trilogije naveden kot naslov zbirke v polju 225, kar je precej pogosto (npr. trilogija *Irska kri*, Slika 21), iskanje po naslovu ni možno, torej uporabnik informacije o trilogiji ne dobi. Posamezni naslovi so v tem primeru med seboj povezani samo prek zbirke, pri iskanju po posameznih naslovih uporabnik ne dobi informacije o drugih naslovih v trilogiji, lahko pa iskanje ponovi po naslovu zbirke. Katalogizatorji v takem primeru naslov trilogije vnesejo še v polje 540, kar sicer ni v skladu z določili za uporabo polja, vendar je na ta način omogočeno iskanje po naslovu trilogije.

Če v virih podatkov, ki služijo kot osnova za opis, ni podatkov o naslovu trilogije oziroma o drugih zvezkih, lahko podatke navedemo v opombi v polju 300, kar pa za iskanje ne zadostuje. Podatki morajo biti v zapisih navedeni na tak način, da je omogočena povezava med njimi in da je odnos med posameznimi naslovi jasen.

²⁴ V tem primeru je naslov trilogije naveden v polju 540, kar omogoča iskanje tudi v ukaznem načinu.

Knjiga 1: Rojena iz strasti			
101	1	<a> slv – slovenski <c> eng – angleški	
200	0	<a> Rojena iz strasti <f> Nora Roberts	
225	1	<a> Trilogija Irska kri <v> 1	
700	1	<3> 6425699 <a> Roberts Nora <4> 070 – avtor	
Knjiga 2: Rojena iz dolžnosti			
101	1	<a> slv – slovenski <c> eng – angleški	
200	0	<a> Rojena iz dolžnosti <f> Nora Roberts	
225	1	<a> Trilogija Irska kri <v> 2	
700	1	<3> 6425699 <a> Roberts Nora <4> 070 – avtor	
Knjiga 3: Rojena iz sramote			
101	1	<a> slv – slovenski <c> eng – angleški	
200	0	<a> Rojena iz sramote <f> Nora Roberts	
225	1	<a> Trilogija Irska kri <v> 3	
700	1	<3> 6425699 <a> Roberts Nora <4> 070 – avtor	

Slika 21: *Trilogija Irska kri (slovenski prevod prej omenjene trilogije Irish born)*

4 Možnosti povezovanja sorodnih del oziroma njihovih izraznih in pojavnih oblik

Podatki v zapisih morajo biti navedeni tako, da je med njimi omogočena povezava in da je jasen odnos med njimi, sicer uporabnik v katalogu ne dobi ustrezne informacije o sorodnih delih oziroma sorodnih del ne najde. Na podlagi primerjave med zapisi za sorodna dela smo ugotovili, da se v podatkovni zbirki COBIB za povezovanje zapisov uporablja polje 500 za enotni naslov (ne dovolj dosledno in tudi ne vedno v skladu s pravili), polje 423 (za izdelavo analitičnega dodatnega vpisa, ki omogoča iskanje po naslovih sorodnih del, v večini primerov uporaba ni v skladu s pravili), v polju 540 pa katalogizatorji navajajo vse naslove, po katerih bi uporabnik lahko iskal, vključno z naslovi sorodnih del, čeprav polje temu ni namenjeno in tudi ne omogoča identifikacije odnosa med posameznimi naslovi oziroma avtomatskega povezovanja zapisov za sorodna dela. Za povezovanje zapisov za sorodna dela je treba najti ustreznejše rešitve. Smiselno bi bilo čim prej pregledati možnosti prikazovanja odnosov oziroma povezav med posameznimi entitetami oziroma med povezanimi bibliografskimi zapisi v standardu *Resource description and access* (RDA) ter nova polja v formatu UNIMARC/A, ki omogočajo izdelavo normativnih točk dostopa za naslove del in izraznih oblik (UNIMARC authorities, 2017).

4.1 Standard za katalogizacijo Resource description and access (RDA)

Standard RDA, ki je poleg italijanskega pravilnika *Regole italiane di catalogazione* (REICAT) edini pravilnik, ki je nastal po izidu študije FRBR, vse bolj postaja mednarodni pravilnik in naj bi tudi pri nas v prihodnosti nadomestil sedanjega.²⁵ Standard temelji na modelu FRBR, sedaj pa ga usklajujejo z novim združenim modelom *IFLA library reference model* (LRM). Prva štiri poglavja RDA so namenjena opisovanju atributov, ki se nanašajo na posamezne entitete v modelu FRBR, preostala poglavja (poglavja od 5 do 10) pa opisovanju bibliografskih odnosov, tako primarnih (med delom, izrazno obliko, pojavno obliko in enoto) kot odnosov med osebo/družino/korporacijo in opisovanim virom, med pojmi/predmeti/dogodki/kraji in opisovanim virom, med povezanimi deli, izraznimi oblikami, pojavnimi oblikami in enotami, med povezanimi osebami, družinami in korporacijami ter med pojmi, predmeti, dogodki in kraji. RDA odnose iz modela FRBR primerneje kategorizira ter natančneje opredeli mehanizme za njihovo zapisovanje (Picco in Ortiz Repiso, 2012, str. 635).

4.2 Format UNIMARC/A (format za normative podatke)

V bibliografskih zapisih je običajno naveden naslov pojavne oblike (podpolje 200a), ki je v zapisih za določena izvorna dela lahko enak naslovu izrazne oblike in naslovu dela, česar pa iz zapisov ne moremo vedno prepoznati. Izdelava bibliografskih zapisov za dela in izrazne oblike ni smiselna, prav tako za vnos podatkov o delih in izraznih oblikah ni smiselno dodajanje novih polj v bibliografski zapis. Za dela in izrazne oblike je bolj smiselna in učinkovita izdelava normativnih zapisov, ki se jih potem ustrezno poveže z bibliografskim zapisom. V normativne zapise za dela in izrazne oblike se lahko vključi attribute, ki se nanašajo na omenjeni obliki. Format UNIMARC/A, ki je osnova formata COMARC/A, je že dopolnjen s polji za vnos podatkov, ki omogočajo frbrizacijo kataloga, format UNIMARC/B pa s polji, ki omogočajo povezavo bibliografskih zapisov z normativnimi zapisi za delo in izrazno obliko.

Na začetku prispevka smo entitete in osnovne odnose po FRBR prikazali na primeru bibliografskega zapisa za Cankarjevo povest *Hlapec Jernej in njegova pravica* (Slika 1). Na istem primeru bomo pokazali, kako lahko podatke za delo in izrazno obliko zapišemo v normativnih zapisih (polja 241, 242, 500 in

²⁵ Strokovna skupina za razvoj katalogizacije v NUK je prišla do zaključka, da je prevzem obstoječega mednarodnega katalogizacijskega pravilnika najustreznejša rešitev (priprava novega slovenskega nacionalnega pravilnika ni racionalna oziroma smiselna, saj se razvoj na mednarodnem področju katalogizacije odvija prehitro, priprava pa bi bila tudi preveč zahtevna).

502) in kako normativni zapis povežemo z bibliografskim zapisom. V formatu UNIMARC/B sta novi polji 576 (za identifikacijo dela) in 577 (za identifikacijo izrazne oblike).

Nova polja so, tako v formatu UNIMARC/A kot v formatu UNIMARC/B, vgrajena polja, postopek vgrajevanja je enak, kot smo ga navajeni v poljih 421 in 423 (v polja vgrajujemo s pomočjo podpolja 1, kamor vnesemo oznako polja, ki ga želimo vgraditi, s pripadajočimi indikatorji; sledijo podpolja, v katera vnesemo vsebino).²⁶

UNIMARC/A:

- polje 241 (normativna točka dostopa – ime/naslov (delo))
- polje 242 (normativna točka dostopa – ime/naslov (izrazna oblika))

Obe polji se uporablja v katalogih, ki se ravnaajo po modelu FRBR. Polje 241 je izpolnjeno v zapisu, ki opisuje delo, polje 242 pa v zapisu, ki opisuje izrazno obliko.

V polju 241 navedemo ime ustvarjalca in naslov dela; na tak način zberemo vse zapise za izdaje dela, ki je bilo objavljeno pod različnimi naslovi ali v različnih zbirkah. Navedba naslova dela je obvezna, navedba imena ustvarjalca pa ne, ker je njegova navedba obvezna v polju 500 (Slika 22). Vgrajeno polje 231 vsebuje normativno točko dostopa za naslov dela. Polje 500, ki se uporablja za sorodno točko dostopa za osebno ime, se v tem primeru uporablja za povezavo z delom, ki je opisano v zapisu.

241	<1> 231	<a> Hlapec Jernej in njegova pravica
500	1 <3> 147043 <5> xxxxa	<a> Cankar Ivan <f> 1876–1918
	<4> 070	– avtor

Slika 22: Normativna točka dostopa za ime ustvarjalca in naslov dela

V polju 242 navedemo ime ustvarjalca in naslov izrazne oblike dela (Slika 23); na tak način zberemo vse zapise za izdaje izrazne oblike, ki je izšla pod različnimi naslovi ali v različnih zbirkah. Vgrajeno polje 232 vsebuje normativno točko dostopa za naslov izrazne oblike. Polje 502 vsebuje točko dostopa za normativno obliko osebnega imena za osebo, ki je povezana z izrazno obliko dela (v tem primeru je to prevajalec).

²⁶ Format UNIMARC omogoča uporabo vgrajenih polj in standardnih podpolj; v formatu COMARC/B je uporabljena prva metoda, zato smo jo uporabili tudi za prikaz primera (Slike 22, 23 in 24). Pri prikazu primera smo upoštevali določila formatov UNIMARC/A in UNIMARC/B ter Le Papovo predstavitev *FRBRising UNIMARC* s konference UNIMARC Users Meeting leta 2014 v Mariboru, kjer so bila v primerih uporabljena standardna podpolja (Le Pape, 2014).

242		<1> 001 <identifikacijska številka normativnega zapisa za delo> <1> 200 1 <a> Cankar Ivan <f> 1876-1918
442		<1> 232 <a> Hlapec Jernej in njegova pravica <m> italijanski jezik <1> 200 1 <a> Cankar Ivan <f> 1876-1918 <4> 070 – avtor <1> 232 <a> Il servo Jernej e il suo diritto
502	1	<3> 41633123 <a> Bressan Arnaldo <4> 730 – prevajalec

Slika 23: Normativna točka dostopa za ime in naslov izrazne oblike dela

UNIMARC/B:

- polje 576 (ime/prednostna točka dostopa – identifikacija dela)
- polje 577 (ime/prednostna točka dostopa – identifikacija izrazne oblike)

Obe polji se uporabljata v katalogih, ki se ravna po modelu FRBR; pojavljata se v zapisu, ki opisuje pojavno obliko, in nadomeščata polje 500.

V polju 576 navedemo ime in prednostni naslov, ki identificirata delo, utelešeno v pojavnih oblikah, ki je opisana v zapisu. Polje je lahko povezano z zapisom, ki opisuje to delo. V polju 577 navedemo ime in prednostni naslov, ki identificirata določeno izrazno obliko dela, utelešeno v pojavnih oblikah, ki je opisana v zapisu. Polje je lahko povezano z zapisom, ki opisuje to izrazno obliko. Uporaba polja 576 za delo in polja 577 za izrazno obliko v bibliografskem zapisu je prikazana na Sliki 24.

200	0	<a> Il servo Jernej e il suo diritto <f> Ivan Cankar <g> traduzione di Arnaldo Bressan
210		<a> Milano <c> Feltrinelli Economica <d> 1978
576	1	<1> 001 <identifikacijska številka normativnega zapisa za delo> <1> 700 1 <a> Cankar Ivan <f> 1876-1918 <4> 070 – avtor <1> 506 <a> Hlapec Jernej in njegova pravica
577	1	<1> 001 <identifikacijska številka normativnega zapisa za izrazno obliko> <1> 700 1 <a> Cankar Ivan <f> 1876-1918 <1> 507 <a> Hlapec Jernej in njegova pravica <m> italijanski jezik

Slika 24: Bibliografski zapis za pojavno obliko iz leta 1978 *Il servo e il suo diritto* (delo v polju 576 in izrazna oblika v polju 577)

Vgrajeno polje 506 vsebuje prednostni naslov, ki identificira delo, vgrajeno polje 507 pa prednostni naslov, ki identificira izrazno obliko dela.

5 Zaključek

Na podlagi pregledanih in v prispevku predstavljenih primerov (in glede na dobro poznavanje bibliografskih zapisov v podatkovni zbirki COBIB avtoric) ugotavljamo, da bibliografski zapisi za sorodna dela med seboj večinoma niso ustrezno povezani (večji vzorec zapisov bi zelo verjetno pokazal podobne rezultate) in da je identifikacija bibliografskih odnosov otežena. Na avtomatsko povezovanje zapisov za sorodna dela oziroma za njihove izrazne in pojavne oblike vplivajo katalogizacijska pravila in omejitve formata COMARC, pogosto pa tudi večje napake katalogizatorjev (npr. napačne in nejasne povezave med imenom avtorja in naslovom dela), podatki so večkrat navedeni v napačnih poljih, kar onemogoča avtomatsko prepoznavanje odnosov oziroma povezovanje zapisov (katalogizatorji se zavedajo, da uporabnik podatke potrebuje pri iskanju vira, nimajo pa dovolj znanja oziroma izkušenj, da bi podatke navedli v skladu s pravili), ali pa sploh niso navedeni.

Pri iskanju primerov za prikaz odnosov v bibliografskih zapisih smo večinoma naleteli na zapise, ki ne omogočajo avtomatske povezave med sorodnimi deli oziroma njihovimi izraznimi in pojavnimi oblikami, vsi tudi ne vsebujejo informacij o sorodnih delih in napotitev nanje ni možna. To je sicer lahko le naključje, po vsej verjetnosti pa je to realnost in nas čaka še veliko dela. Podobno ugotavljata tudi Aalberg in Žumrova v svoji raziskavi (Aalberg in Žumer, 2008). Zavedati se moramo, da je vzpostavljanje povezav med zapisi za sorodna dela pomembno in da informacija o sorodnih delih bistveno poveča uporabnost kataloga. Uporabnik se pogosto težko znajde med večjim številom zapisov za različne izdaje, predelave, prevode itn., med rezultati iskanja v katalogu težko prepozna povezave med njimi, nekatere prepozna le po natančnejšem pregledu zapisov, nekaterih pa ne more prepoznati.

Sprva smo v prispevku nameravali prikazati tudi možnosti avtomatskega dodajanja podatkov v že obstoječe zapise, ki bi omogočili povezovanje med zapisi za sorodna dela oziroma njihove izrazne in pojavne oblike, nato pa smo ugotovili, da je področje preveč obsežno in da je bolj smiselno, da se te možnosti obravnava posebej. Razlog, da so v prispevku prikazani le osnovni bibliografski odnosi in omejitve pri zapisovanju in vzpostavljanju odnosov v podatkovni zbirki COBIB, je poleg prostorske omejenosti tudi želja, da bi bil prispevek razumljiv tudi manj izkušenim katalogizatorjem in vsem, ki se z modelom FRBR srečujejo prvič oziroma ga ne poznajo dobro. Priporočljivo bi bilo analizirati vse odnose in vse vrste gradiva na različnih medijih ter bibliografske in normativne zapise v povezavi z novim modelom IFLA LRM, ki harmonizira vse tri konceptualne modele, FRBR, FRAD in FRSAD. Glede na to, da FRBR omogoča uporabo podatkov, ki so zbrani v ogromnem številu bibliografskih zapisov, na tak način, da postanejo del

semantičnega spleta, je treba podrobneje raziskati tudi to področje. Novi podatkovni model za bibliografski opis BIBFRAME (Bibliographic Framework) je dovolj obetajoč, da bi lahko nadomestil format MARC, obstoječi bibliografski podatki bodo z uporabo načel povezovanja podatkov bolj koristni, tako v knjižničnem okolju kot zunaj njega.

Vse spremembe, ki jih pripravljamo na področju katalogizacije, že usklajujemo s standardom RDA. S posodobitvijo katalogizacijskih pravil ni treba čakati na prevod RDA in na njegovo implementacijo, ampak je smiselno, da se nekatere pomanjkljivosti odpravi že prej, to pa velja tudi za povezovanje zapisov za dela, izrazne oblike in pojavne oblike na tak način, da lahko uporabnik v katalogu najde tudi sorodna dela (priprava normativne podatkovne zbirke za enotne oziroma prednostne naslove bi morala biti že zdaj ena od prioritet pri posodabljanju katalogizacijske prakse).

Navedeni viri

Aalberg, T. in Žumer, M. (2008). Looking for entities in bibliographic records. V G. Buchanan, M. Masoodian in S. J. Cunningham (ur.), *Digital libraries: universal and ubiquitous access to information: 11th International Conference on Asian Digital Libraries, ICADL 2008, Bali, Indonesia, December 2-5, 2008: proceedings* (str. 327–330). Berlin: Springer.

Bibliotekarski terminološki slovar. (2009). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Dimec, Z. (2002). Slovenska katalogizacijska praksa in funkcionalne zahteve za bibliografske zapise (FZBZ): primerjalna analiza. *Knjižnica*, 46(3), str. 35–59.

Dimec, Z., Hočevar, M. in Kavčič, I. (ur.) (2001). *Prekat: priročnik za enostavno uporabo katalogizacijskih pravil* (1. popravljena izd.). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.

Funkcionalne zahteve za bibliografske zapise: končno poročilo. (2000). Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo.

Kalinšek, Felicita, sestra: (1865–1937). (2017). V *Slovenska biografija*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Pridobljeno 10. 3. 2017 s spletne strani: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi263930/>

Le Pape, P. (2014). *FRBRising UNIMARC*. Prispevek predstavljen na konferenci UNIMARC 2014. Maribor: Institut informacijskih znanosti. Pridobljeno 28. 2. 2017 s spletne strani: http://home.izum.si/izum/puc/presentations/Philippe_Le_Pape.pdf

Petek, M. (2012). Enotni naslov v teoriji in v slovensko-hrvaški katalogizacijski praksi. *Knjižnica*, 56(1–2), 127–148.

Picco, P. in Ortiz Repiso, V. (2012). The contribution of FRBR to the identification of bibliographic relationships: the new RDA-based ways of representing relationships in catalogs. *Cataloguing and classification quarterly*, 50(5–7), 622–640.

Smiraglia, R. P. (1992). *Authority control and the extent of derivative bibliographic relationships*. Dissertation. Chicago: University of Chicago.

Statement of international cataloging principles (ICP). (2016). Haag: IFLA. Pridobljeno 10. 3. 2017 s spletne strani: http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/icp/icp_2016-en.pdf

Tillett, B. B. (1987). *Bibliographic relationships: toward a conceptual structure of bibliographic information used in cataloguing*. Dissertation. Los Angeles: University of California.

UNIMARC authorities (3rd edition: updates 2012 in updates 2016). (2017). Haag: IFLA. Pridobljeno 10. 3. 2017 s spletne strani: <https://www.ifla.org/publications/unimarc-authorities-3rd-edition-updates-2012?og=33>

Vellucci, S. L. (1997). *Bibliographic relationships in music catalogs*. Lanham, Md.: Scarecrow Press.

Verona, E. (1986). *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. Dio 1, Odrednice i redalice*. (2. izmijenjeno izd.). Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo.

Irena Kavčič

Narodna in univerzitetna knjižnica, Turjaška 1, 1000 Ljubljana
e-pošta: irena.kavcic@nuk.uni-lj.si

Suzana Šulek

Narodna in univerzitetna knjižnica, Turjaška 1, 1000 Ljubljana
e-pošta: suzana.sulek@nuk.uni-lj.si